

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

FREETEKNO A RITUÁL

Lukáš Čaha, DiS.

Katedra: Katedra filozofie a teologie

Vedoucí práce: PhDr. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Studijní program: Sociální práce, B 7508

Studijní obor: Pastorační a sociální práce

Praha 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Freetekno a rituál napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 12.4.2011

Lukáš Caha

Bibliografická citace

Freetekno a rituál : bakalářská práce / Lukáš Caha, DiS. ; vedoucí práce: PhDr. Zuzana Svobodová, Ph.D. -- Praha, 2011. -- 73 s.

Anotace

Práce se snaží představit některé rituály tradičních společností, význam přechodových rituálů pro dnešního, zejména mladého člověka, jejich nezastupitelné místo ve všech společnostech a též ukázat, že v dnešní sekularizované společnosti se extaticnost a dramaticnost přechodových rituálů vytrácí a zůstává tak pouze něco, co se jen těžko může srovnávat s rituály v tradičních společnostech. Vycházejí z premisy nezastupitelné psychotherapeutické funkce rituálů pro člověka a společnost, nabízí tato práce jako jednu z možných alternativ subkulturu freetekno, jež snad může splňovat právě ty aspekty rituálu a hodnoty, které jsou pro zdravý vývoj lidí a společnosti třeba a které se v dnešní sekularizované společnosti těžko hledají.

První kapitola se zaměřuje na vysvětlení pojmu "mýtus", jenž je pro pochopení nezastupitelné úlohy přechodového rituálu v životě člověka a společnosti nezbytný. Druhá část pojednává o některých významných teoriích rituálů, o přechodových rituálech a obhajuje jejich důležitou a nezastupitelnou funkci. Rovněž se zabývá problémem vztahu moderní sekularizované společnosti k dramatickým a extatickým složkám rituálů, jež dnes z mnoha rituálů mizejí. V poslední kapitole se autor snaží nabídnout alternativu moderní formy rituálů v podobě subkultury freetekno, která obsahuje, jak se autor snaží dokázat, mnoho rysů podobných rituálům tradičních společností.

Klíčová slova

freetekno, rituál, mýtus, symbol, antropologie, LSD, holotropní stavy vědomí, hudba, subkultura, přechodové rituály.

Summary

This work tries to introduce some rituals of traditional societies, display importance of transition rituals for today's, particularly young people and their irreplaceable meaning in all societies and also to demonstrate, that in a modern deconsecrated society two important aspects - namely holiness and drama - are disappearing and only something, which could hardly be compared with rituals of traditional societies, remains. Built on premises of importance of rituals for people and society in terms of its psychotherapeutic role, this work offers a freetekno subculture as one of possible alternatives, which, as the author tries to prove, can fulfil those aspects of rituals and values, that are so hard to find in a modern deconsecrated society, though they are needed for healthy evolution of people and society.

The first chapter focuses on explanation of the term "myth", which is very important to understand in order to understand the importance of transition ritual in life of man and society. The second part dissertates about some significant theories of rituals, about transition rituals and advocates their important and vital function. In this part a relation problem of a modern deconsecrated society towards dramatic and extatic aspects of rituals, which are generally disappearing, is also considered. In the last chapter the author tries to offer an alternative of a modern form of rituals in freetekno subculture, which contains many similar characteristics that can be found in rituals of traditional societies, as the author tries to prove.

Keywords

freetekno, ritual, myth, anthropology, LSD, holotropic states of consciousness, music, dance, subculture, transition rituals

Poděkování

Děkuji vedoucí své práce PhDr. Zuzaně Svobodové, Ph.D. za konzultace, dále Doc. ThDr. Ivanu Odilo Štampachovi za podnětné rady, Václavu Kováři za společné debaty a zejména své mamince za připomínky ohledně stylistiky a pomoc s překladem.

OBSAH

Úvod.....	7
1. O mýtu.....	9
1.1. Význam mýtu pro člověka.....	9
1.2. In illo tempore.....	13
1.3. Smrtí a zánikem k životu a znovuzrození.....	14
2. Rituál.....	19
2.1. Od mýtu k rituálu.....	19
2.2. Definice rituálu.....	21
2.3. Některé teorie a typologie rituálů.....	22
2.4. Přejchodové rituály dospělosti v naší současné kultuře.....	31
2.5. Syntéza rituálu, mladého člověka a freetekna.....	33
3. Freetekno.....	36
3.1. Definice subkultury / subkultury mládeže.....	36
3.2. Poznámka z psychologie k dospívání.....	38
3.3. Drogy.....	39
3.3.1. Historie LSD a společenské naladění jeho doby.....	40
3.3.2. Zevloun, Tulák a halucinogenní drogy.....	47
3.3.3. Co může člověku přinést psychedelický zážitek?.....	51
3.4. Historie hnutí a hudby Freetekno.....	56
3.5. Hudba a tanec ve Freeteknu.....	59
3.6. DIY fenomén a novodobí nomádi.....	62
Závěr - Freetekno jako rituál.....	65
Seznam literatury.....	68

ÚVOD

Odjakživa mne provázela snaha poznat tajemné a prachem historie zaváté, ale i snažit se pochopit současný svět a své místo v něm. Bylo tedy nasnadě, že při výběru tématu bakalářské práce mne zaujala myšlenka zpracovat přechodové rituály tradičních kultur a jejich význam pro mladé lidi v současné době. Myslím, že v pochopení toho, co pro naše předky rituály znamenaly, spočívá i odpověď na otázkou po tom, kdo jsme. Důvod je prostý: rituály prostupují veškerou lidskou činností i dnes a tudíž jejich význam musí být pro člověka zásadní. Zaráží mne ale fakt, že v dnešní době se z mnoha rituálů vytratila extatičnost a dramatičnost (tedy prvky dříve zcela běžné) a navíc jako by sekularizovaná společnost nejen význam rituálu, ale ani samotné jméno obřad (v jeho původním, posvátném a člověka přesahujícím smyslu) i přes jeho nesporný význam neznala a ponechávala jej náboženství jako něco archaického a přežitého. Ano, může se zdát, že si nyní odpovídám na otázku. Posvátné, kam patří i obřad, ponechme náboženství? Snad. Ale není v zájmu společnosti, aby se o své členy postarala a umožnila jim naplnění svých potřeb v sobě samé? Domnívám se, že rituál má svou nezastupitelnou psychoterapeutickou funkci a že je nutným úhelným kamenem v životě každého jedince či společnosti, jež chce být zdravá.

Zároveň s tím, jak jsem nacházel odpovědi, uvědomoval jsem si čím dál jasněji, že téma práce by mělo zasahovat do jedné ze subkultur dnešní společnosti a zřejmě se též bude týkat i drogové problematiky (neboť tradiční rituály i subkultury bývají s drogami spjaty). Subkultury často tvoří útočiště

pro řadu mladých lidí. Myslím, že je to proto, že subkultury mj. mohou naplňovat lidskou touhu po vzájemné kmenové pospolitosti – tj. jednotě, bratrství a vzájemné důvěrnosti. Jmenovitě subkultura freetekno má rovněž mnoho společného s tradičními kmenovými extatickými rituály, a to z ní dělá zajímavý objekt na bližší prozkoumání. Dalšími důvody při výběru freetekna je jednak fakt, že jsem se v ní sám po nějaký čas aktivně pohyboval a také to, že ačkoli jsem přesvědčen o její nezávadnosti a pozitivním vlivu na zdravý vývoj společnosti, mnoho lidí, medií a autorit si to nemyslí. Proto bych chtěl přispět i k diskuzi, jež byla před pár lety velmi intenzivní a je stále aktuální – tedy zda-li jsou lidé od freetekna společensky nebezpeční a jak se k nim má majoritní společnost stavět. Shrnu-li, budou cíle této práce vypadat následovně:

- jaký je význam tradičních přechodových rituálů a zda naše současná společnost poskytuje to, co tyto rituály nabízejí
- pokud ne, pak ukázat jako jednu z alternativ v podobě subkultury freetekno, zdůvodnit, proč může být alternativou, a zároveň zjistit, co je na této subkultuře tak zajímavé, že přitahuje lidi na celém světě

Tato práce se dotýká několika vědních oborů: historie, sociologie, psychologie, filozofie, ale především je prací antropologickou, jež zkoumá rituál, člověka a společnost ze všech těchto aspektů. Je zde samozřejmě i sociální rozměr díky zaměřenosti na fenomén drog, a to jak na jejich rizika, tak i na možné přínosy. Pokud tato práce přispěje k hlubšímu pochopení subkultury freetekna jako elementu, jež vyplňuje mezeru, která v současné sekulární společnosti existuje a podaří se jí poukázat na nutnost provozování rituálů (zvláště těch přechodových) i dnes, pak budu jen rád.

1. O MÝTU

1.1. VÝZNAM MÝTU PRO ČLOVĚKA

Domnívám se, že hlavní hnací silou člověka v procesu jeho vlastního rozvoje je a od pradávna byla jeho touha jít vpřed, jeho zvědavost poznávat nové, zkoušet pochopit tajemné, jeho zvědavost. Tato fundamentální lidská vlastnost je zakotvena v literární, ale i třeba filmové podobě mnoha autorů, ale hlavně ji můžeme objevit taktéž v mnoha tradičních mýtech a legendách po celém světě. Byli by vyhnáni Adam a Eva z Edenu v knize Genesis 3, kdyby díky zvědavosti nepodlehli hadovu nabádání k ochutnání jablka ze stromu poznání dobrého a zlého? Dosáhl by princ Siddhártha Gautama v legendě o Buddovi Šákjamunim osvětlení, kdyby nikdy nevystřelil nos zpoza palácových zdí? Nikoli, neboť právě zvědavost, touha vydat se vstříc neznámému a poznat tajemné byla tou silou, která zásadním způsobem ovlivnila osud těchto lidí, jakož i lidstva jako takového srze celou lidskou historií. Krásně to vystihl Robin Sharma:

„Všichni mořeplavci před Kolumbem se plavili podél břehů, se zemí na dohled.. Kolumbus měl odvahu jít na to jinak.. Stal se jedním z našich největších mořeplavců.. Prohlášení Johna F. Kennedyho, že bude tvrdě pracovat na tom, aby člověk stanul na Měsíci, bylo výzvou revolucionáře.. Veškeré přelomové objevy, počínaje objevením ohně až po vynález počítače, vznikly díky

*lidem, kteří měli odvahu neposlouchat okolí, ale naopak dělat to, co považovali za správné, bez ohledu na skutečnost, že to v nich probouzelo nejistotu a strach.*¹

Tedy tato touha je popudem v životě všech lidí, aby se něco učili*. Stejně jako dítě dychtí po odpovědích na své nekončící otázky, i dospělý se neustále ptá po odpovědi na to či ono. Člověk objevuje neznámé a mění ho na známé. Jelikož však lidské vědění nedědíme skrze předání genetické informace, musíme mít jinou metodu předání zkušenosti či objeveného faktu dalšímu lidskému jedinci. Tato metoda spočívá ve sdílení informací a zkušeností pomocí symbolů, jež reprezentují určitý pojem.² Každý jedinec má totiž ve svém myšlení svět pojmů, které zastupují „určité významy a hodnoty k dosaženému vědění“³. Z této metody vznikla např. i řeč - tedy symbolický dorozumívací nástroj, pomocí něhož může jedinec druhému jedinci sdělit svou zkušenost právě díky tomu, že mají oba jedinci pod týmž pojmem uložen stejný symbol.⁴ Stejně tak, jako člověk vymyslel řeč a symbolický jazyk (o kterém si povíme dále), vymyslel také mýty jako jeden z původních způsobů předávání vědomostí o světě. V tradičních společnostech tvořily mýty významnou součást kulturního dědictví. Campbell tvrdí, že na mýtech jsou postaveny morální systémy všech společností a prohlašuje je za životadárné.

1 SHARMA, R., Juliánova cesta, 48, 49

* Joseph Campbell ve své knize Mýty (1998, 56, 57) k tomuto tématu říká, že člověk, na rozdíl od zvířat, nemá ve své DNA tak pevně zakotvené strukturální vzorce, které určují jeho chování. Naopak – čerstvě narozený člověk je podle něj jako nepopsaný list papíru a přichází na svět příliš brzy na to, aby jeho mozek byl již naprogramován. Vzorce chování a chápání světa, ve kterém žije, tak přebírá z kulturně-sociálního prostředí, ve kterém žije.

2 Srov. A.M.O.R.C., Rituál a jeho význam, 3 - 15

3 Tamtéž, 3 - 7

4 Srov. tamtéž, 3 - 7

Naopak jejich absence podle něj vyvolává morální nerovnováhu⁵. Řada autorů* shodně tvrdí, že mýty v tradičních a klasických společnostech ukazovaly životaschopnost té které kultury: absence mytologie znamenala její postupný zánik. Co je mýtus a co ho dělá tak důležitým prvkem pro zdraví lidské společnosti?

Mýtus se vlastně na první pohled nijak neliší od pohádek a snů – stejně jako např. v pohádkách, i v mýtech vystupují hrdinové, démoni, nadpřirozené síly a fantastické světy. Význam mýtů spočívá v tom, že pomocí symbolického jazyka sděluje pocity, porozumění a moudrost účinným způsobem – stejného výsledku by nebylo možné docílit pouhým popisováním těchto věcí. Fromm se v této souvislosti ptá, jak bychom vysvětlili naši náladu ztracenosti a šedivosti příteli. Slova bychom hledali marně (vždyť vždy, když se jedná o popsání vlastních pocitů se slova hledají těžko), ale o kolik lépe by se nám vedlo, pokud bychom našemu příteli popsali situaci, která takový pocit symbolizuje. Příteli bychom tímto ukázali obraz, který by mu dal mnohem přesnější popis toho, co cítíme, než kdybychom o tom jen mluvili⁶:

„Symbolický jazyk je jazyk, ve kterém jsou vnitřní zážitky, city a myšlenky vyjádřeny tak, jako kdyby byly smyslovou zkušeností vnějšího světa. Je to jazyk ... ve kterém nevládnou čas a prostor, nýbrž intenzita a asociace. Je to jediný univerzální jazyk, jaký kdy lidstvo vyvinulo a který je stejný ve všech kulturách v průběhu dějin.“⁷

5 Srov. CAMPBELL, J., Mýty : Legendy dávných věků v našem denním životě, 20

* Např. CAMPBELL, J., 2004; A.M.O.R.C., 1995; FROMM, E., 1999

6 Srov. FROMM, E., Mýtus, sen a rituál, 18 – 19

7 Tamtéž, Mýtus, sen a rituál, 14 – 15

Jak jsme si již řekli na začátku této kapitoly – člověk má neustále touhu poznávat nové a pochopit jemu do té doby neznámé. Proto už od úsvitu dějin lidstva se člověk neustále ptá po základních ontologických otázkách, které možná nikdy nebudou uspokojivě zodpovězeny: Kdo je člověk? Jak se tu vzal? Jaký má smysl jeho existence na tomto světě? Odkud se vzal svět a kdo či co ho vytvořilo? A tak dále. Je známo, že myšlení člověka v průběhu jeho evoluce bylo zprvu tzv. magické – to jest neznámým příčinám různých jevů přičítal nadpřirozený či posvátný původ⁸. Již osvícenský filozof Giambattista Vico byl přesvědčen, že „*první představa o božstvu povstala z burácení hromu*“⁹. Teprve později převážilo myšlení logické*.

Tak se tedy členové primitivní společnosti díky mýtům dozvídají, že svět je stvořen často nějakou nadpřirozenou bytostí. Díky tomu je i svět něčím nadpřirozeným, nebo má alespoň nadpřirozenou podstatu a každý úkon člověka má rovněž charakter posvátného.¹⁰ Z výše uvedeného je patrné, že mytologie té které kultury není tedy pouze souborem vědomostí, ale obsahuje i historii národa či kmenu od počátků až po současnost a rovněž je v ní obsažena i jakási jeho filozofie, nebo bychom spíše mohli říci obraz chápání světa. Mýty a mytologie tedy dávají lidu primitivní společnosti jeho identitu ve světě, který je nějak chápán a díky nimž je i prožíván jako výsledek posvátného aktu stvoření, do nějž člověk neodmyslitelně patří jako cokoli jiného v tomto světě a je s ním

8 Srov. CoJeCo: Vaše encyklopedie [online]. 2000 [cit. 2011-04-24]. Magické myšlení. Dostupné z WWW: <http://www.cojeco.cz/index.php?id_desc=55671&s_lang=2&detail=1&title=magick%E9%20my%9Aen%ED>.

9 VICO In CAMPBELL, J., Proměny mýtu v čase, 10

* Tuto změnu můžeme pozorovat například v antickém Řecku, kdy řecká mystéria postupně začala nahrazovat tehdy vznikající řecká filozofie, založená na logickém, tj. rozumovém uvažování.

10 Srov. ELIADE, M., Iniclace, rituály, tajné společnosti, mystická zrození, 5

v posvátném spojení.

1.2. IN ILLO TEMPORE

*In illo tempore** – tímto latinským výrazem vyjadřuje Eliade jeden ze základních charakteristik mýtů v tradičních společnostech, jenž nám pomůže lépe pochopit rituál a nezbytnost jeho včlenění do systému každé tradiční kultury. Pokud se podíváme na mýty z pohledu kulturně historického, najednou před námi začnou ožívat bájně bytosti, mocní hrdinové a fantastické činy, které vykonali. Jenže – kdy je vlastně vykonali? Tato otázka je zcela zásadní, neboť se záhy ukáže, že všichni tito hrdinové a bytosti v posvátných příbězích předávané z otce na syna, z generace na generaci – tento soubor, dohromady tvořící celou mytologii – žili a vykonali svá díla v době na počátku času – „v mystickém čase“¹¹, jak ho označuje Eliade. Dokonce, i když některý kmen přejal nějaký kulturní prvek od jiného kmenu, což se běžně stávalo^{**}, již za pár generací byl tento prvek dokonale asimilován a stal se součástí oněch stvořitelských mýtů, jenž se udály *in illo tempore*. Vidíme tedy, že vše podstatné se událo již v bezčasovém počátku a člověk během svého života tak pouze napodobuje ony bájně skutky. Při rituálu se vrací člověk a vlastně celý svět do tohoto posvátného počátku a stávají se tím, čím tehdy byli:¹² „čistými,

* *In illo tempore* = lat. „na počátku času“ (viz např. ELIADE, M., *Iniciace, rituály, tajné společnosti, mystická zrození*, 5)

¹¹ ELIADE, M., *Iniciace, rituály, tajné společnosti, mystická zrození*, 5

^{**} Eliade dokonce mluví o tom, že „*není známa ani jediná společnost, která by byla naprosto uzavřená*“ (ELIADE, M., *Iniciace, rituály, tajné společnosti, mystická zrození*, 6) v tom smyslu, že by nikdy nepřejala cizí kulturní prvky (pozn. aut).

¹² Srov. tamtéž, 3 - 10

svatými, mocnými“¹³, ale to zde již předbíhám.

1.3. SMRTÍ A ZÁNIKEM K ŽIVOTU A ZNOVUZROZENÍ

Jedním z hlavních témat, se kterým se můžeme setkat při čtení mýtů nejrůznějších národů, je téma smrti a znovuzrození, nebo lépe řečeno „psychospirituální smrti a znovuzrození“¹⁴, jak ho označuje Stanislav Grof v knize *Lidské vědomí a tajemství smrti*. Hrdinové se v mýtech a legendách nechávají roztrhat na kusy bájnými příšerami, aby se nakonec znovuzrodili silnější než kdy dříve a jako vítězové; svět zachvátí Boží hněv v podobě epické potopy, která sice zničí svět tak jak jsme ho znali, zároveň ho však připraví pro nový a lepší začátek.

Vezmeme-li si kupříkladu eleusinská** a helénská*** mystéria antického Řecka, pak máme vskutku mnoho příkladů, kdy byla smrt a znovuzrození ústředním tématem celého mýtu. V mýtu o králi Osirisovi ho jeho vlastní bratr Seth pomocí lsti uzavře do rakve, kterou pak rozseká na tisíc kusů a ty rozhází po Nilu. Díky milující manželce Eset a pomocí kouzel boha Anúbise však Osiris ožívá, nikoli však jako smrtelník, nýbrž jako samotný bůh podsvětí¹⁵. V

13 ELIADE, M., *Iniciace, rituály, tajné společnosti, mystická zrození*, 8

14 Srov. GROF, S., *Lidské vědomí a tajemství smrti*

** Eleusinská mystéria jsou nejstaršími řeckými mystérii, pocházejícími z daleko ranější, předřecké doby, z tzv. protohistorie – jak říká Eliade: „*Eleusinské mýty a rituály nacházejí svůj protějšek v náboženstvích některých tropických kultur se zemědělskou a matriarchální strukturou*“ (ELIADE, M., *Iniciace, rituály, tajné společnosti, mystická zrození*, 182).

***Jak název napovídá, jde o mystéria z helénské doby, jež ovšem také vycházejí z mnohem starších kořenů.

15 Srov. Rammes stránky [online]. 2008 [cit. 2011-01-12]. Mýtus o Eset a Osiridovi.

mystériích Isis „podstupuje Apuleios „dobrovolnou smrt“.. a přibližuje se „království smrti“, aby dosáhl svého „dne duchovního zrození“¹⁶. Jak dále píše Eliade, díky tomuto procesu se myst (tedy jedinec zasvěcující se do mystérií) mění ve svém dosavadním způsobu bytí – dostává se na úroveň bohů¹⁷. V této souvislosti je jistě zajímavé i zamyšlení se nad Ježíšovou smrtí, zmrtvýchvstání a nanebevzetí. Nestal se Ježíš spasitelem v pravém slova smyslu, když podstoupil oběť nejvyšší – svoji smrt, aby jí vykoupil hříchy všech lidí? Musel zemřít, aby zde na Zemi dokončil svůj úkol a mohl se vrátit „domů“. V Janově evangeliu (Jan 1, 29) je dokonce Kristus přirovnáván k beránkovi – obětnímu zvířeti: „*Hle, beránek Boží, který snímá hříchy světa!*“¹⁸.

Poznámkou o Ježíšovi se dostáváme k dalšímu, podobnému tématu smrti a znovuzrození, jež je rovněž velmi rozšířené ve světových mýtech všech kultur a národů. Tím tématem je obětování (se) Smrti, aby mohl být život. Národ Ainu, který kdysi přišel do Severního Japonska pravděpodobně ze Sibíře, má velmi zajímavý zvyk. Když muži v lese vystopují medvědě, vezmou si ho s sebou domů a tam se o malého člena domácnosti starají jako o vlastního. Když medvědě trochu povyroste, obřadním způsobem ho zabijí a krátce před tím pronášejí větu: „*Milý bužku, brzy budeš odeslán domů a pokud jsi nikdy tímto obřadem neprošel, tak věz, že je to jediná cesta. Odeber se domů a pověz svým rodičům, jak pěkně o tebe bylo zde na zemi postaráno. Jestliže jsi byl s námi rád a poctíš nás znovu svou návštěvou, uctíme tě stejnou honosnou slavností medvěda*“¹⁹. Ainu věří, že zvířata jsou božskými

Dostupné z WWW: <<http://raegypt.jex.cz/menu/staroveky-egypt/mytus-o-eset-a-osiridovi>>.

16 ELIADE, M., Iniciale, rituály, tajné společnosti, mystická zrození, 182 – 183

17 Srov. tamtéž

18 HORÁK, B., Bible-cz [online]. 2006 [cit. 2011-01-19]. Obětování Izáka. Dostupné z

WWW: <http://www.bible-cz.org/bibl_lit/406b.html>.

19 CAMPBELL, J., Mýty : Legendy dávných věků v našem denním životě, 43

návštěvníky, kteří byli zvědaví a přišli se podívat na Zemi, cesta zpět však vede pouze přes obětování. Ainu neznají pojem smrti jako konec bytí, pro ně je to pouze jiné stadium existence. Věří, že tím ve skutečnosti zvířeti prokazují službu²⁰.

Campbell pěkně vysvětluje vztah mezi flórou, faunou a člověkem ve světě mytologie: Člověk měl od počátku věků přírodu za svůj domov, lidí kdysi nebylo tolik jako dnes, a tak byl více v kontaktu se zvířetí a rostlinstvem. Ti byli jeho učitelé, nepřítelé, soupeřníci. Není proto divu, že člověk začal s personifikací zvířat či rostlin a přisuzoval jim jinak čistě lidské vlastnosti a ideje. Aby se vyrovnal se zabíjením zvířat, přidal do své mytologie jakési úmluvy mezi zvířaty a lidmi v podobě „*dobrovolných zvířecích obětí a následné invokační ceremonie*“²¹ sloužící k potvrzení těchto úmluv. Zároveň zde byl obecně přijímaný názor, že není nic takového jako smrt (v našem klasickém pojetí – tedy jako konec existence) a vše bylo samozřejmě prostoupeno magií a rituálem, který udržuje ono posvátné kouzlo spojení od počátků a které nesmí být narušeno. Tyto takzvané smlouvy mezi zvířaty a lidmi pak stály jako zakládající člen „*rituálů a zvyků lidského společenství*“²².

Campbell vidí toto téma zvláště silné u národů, jejichž domov tvoří hustá vegetace prostoupená životem – a smrtí: džungle. Je nasnadě, že prostředí, kde bují život a v nekonečném koloběhu přechází do smrti, z níž se znovu rodí nové, dalo vzniknout myšlence, že „*přibývá-li smrti, přibývá též*

20 Srov. CAMPBELL, J., Mýty : Legendy dávných věků v našem denním životě, 42 - 44

21 Tamtéž, 51

22 Tamtéž, 52

života“²³. Stačí si vzpomenout na civilizaci Mayů, Aztéků či Egyptské říše za vlády faraonů. Všechny jsou známy svými krvavými, často lidskými oběťmi za lepší úrodu, vyhrání války nebo např. uzdravení panovníkova syna. Zvířecí (či lidské) oběti se však nevztahovaly pouze k tropickému pásu: s menší intenzitou se můžeme se zvířecími oběťmi setkat např. při věštění z ryby u sibiřských šamanů, v Barmě u obětování buvola nebo ve Starém Zákoně, kde je několik zmínek o obětování beránka a jednou málem i člověka (Gn 22,1-18)...

Do tohoto rámce přispívá i skotský badatel James Frazer a odpovídá na otázku, proč je téma koloběhu života smrti ve všech možných svědectvích o rituálních úkonech tak všudypřítomné. Na příkladu, jak panovník jeden den považovaný za boha či syna bohů je druhý den jeho vlastním lidem pohřben zaživa či upálen na hranici jako bídný zločinec, nám Frazer ukazuje, že obětováním prvního z nich se lidé vlastně chrání před obrovskými nejistotami, kterým museli čelit. Nevěděli, jestli slunce vyjde i zítra, jestli bude i příští rok úroda a tak dále. Zabitím toho, jenž byl zosobněním síly a moci, jakýmsi ztělesněným vyšším principem a navíc na vrcholu svých sil se zajistilo předání jeho úžasné síly i dalšímu nástupci a tím se zabezpečilo i zachování řádu. Myslím, že není trefnější věta, která by charakterizovala způsob toho myšlení, než ono známé provolání: „Král je mrtev, ať žije král!“. Frazer rovněž vysvětluje instituci obětního beránka: je to spojení zvyku zabíjet krále na vrcholu sil a zvyku zbavovat se hříchů a zlých duchů.²⁴ „*A když lidem napadlo tyto dva zvyky spojit, bylo výsledkem užití umírajícího boha jako obětního beránka. Protože musel být tak jako tak zabit, využili ho, aby odnesl jejich*

23 CAMPBELL, J., Mýty : Legendy dávných věků v našem denním životě, 53

24 Srov. KELLER, J., Nejistota a důvěra, 128 – 130

hříchy^{25*}

Smyslem této kapitoly o smrti a znovuzrození ani tak není pohled na konkrétní příklady mytologií různých kultur, jako spíše ukázání si významnosti tohoto tématu, jenž se objevovalo v nejrůznějších podobách u všech kultur a civilizací a má pro naše další studium rituálů zásadní význam. Myslím si, že k pochopení důležitosti přechodových a iniciačních rituálů pro člověka je nám, jakožto lidem vychovaným v západní kultuře, tak moc se odlišující svým pohledem na svět, život a smrt od jiných, tradičních kultur,²⁶ třeba nejdříve nahlédnout pojetí těchto fenoménů jinými kulturami a zkusit si „vžít se do nich“, neboť jsem toho názoru, že nikdo není pochopení myšlení a pojetí světa těchto kultur vzdálen více, nežli dnešní člověk vychovaný v duchu západní tradice.

25 FRAZER In KELLER, J., Nejistota a důvěra, 130

* Je zajímavé se zde zamyslet nad paralelou ukřižování Ježíše Krista a jeho úřadu Spasitele – tedy toho, kdo svojí smrtí smyl ze všech lidí jejich hříchy.

26 Srov. FROMM, E., Strach ze svobody

2. RITUÁL

2.1. OD MÝTU K RITUÁLU

Když měl člověk své mýty – tedy morfologicko symbolické strukturní komplexy obsahující zjednodušeně řečeno intelektuálně nábožensko filozofické dědictví jeho kultury – potřeboval též efektivní metodu jak zajistit, aby tento odkaz zůstal živý, a to nejen na intelektuální úrovni, ale i na úrovni prožívání*. A právě rituál je onou metodou. Jak říkají Rosenkruciáni: „*Je těžké mít úsměv pouze v obličejí a nikoliv ve vědomí*“²⁷. Ona psychomotorická provázanost mysli a těla je možná příčinou, proč již minimálně od dob řeckých amfiteátrů tvoří divadlo v Evropě jeden z úhelných kamenů toho, čemu máme ve zvyku dnes říkat „kultura“. Nyní navážeme na to, co jsme si řekli o symbolické řeči v první kapitole. Pokud si vzpomínáte, Fromm tam pokládal otázku, jak bychom příteli co nejlépe vysvětlili, jak se cítíme. Odpověď zněla, že za pomoci intenzity a asociace, pomocí symbolické řeči, která našemu příteli pomůže se do nás vcítit, prožít v tu chvíli to samé co my a tím nás pochopit.

Rituál v sobě obsahuje rozhodně mnoho charakteristických znaků dramatu a je to právě drama, které propůjčuje rituálu jeho sílu. Pomocí dramatu

* Použit zde termíny „na teoretické úrovni“ a „praktické“ by bylo z našeho pohledu poněkud zavádějící, avšak nazíráno z pohledu těch, pro něž jsou mýty skutečnými událostmi a kteří věří, že se sami stávají manifestací např. oslavovaných božstev z mýtů při provádění rituálu, jeví se nám takové formulace hned vhodnější.

27 A.M.O.R.C., Rituál a jeho význam, 7

se oživovaly dávné události, sděloval náboženský význam, připomínaly významné činy bohů... Drama tak pomohlo učinit určité symboly a významy posvátnými.²⁸

„Drama dávalo lidem otevřenou možnost projevu a umožňovalo jim, aby se na něm účastnili s druhými, kteří se též pokoušeli nalézt své místo ve velkém kosmickém systému, jehož se účastní všichni lidé. Čím bylo drama formálnější, tím blíže bylo podstatě rituálu, a čím se stávalo více speciálně ritualistické, tím méně účastníků si bylo vědomo opravdového významu.“^{29**}

Již víme, co je to mýtus a jaké má místo v životě člověka. Rovněž jsme si ukázali, že dramatizace v rituálu propůjčuje mýtu sílu sdílet s ostatními posvátné a neuchopitelné chvíle a zkušenosti, avšak doposud nevíme nic pořádného o tom, co to rituál je, jaký má smysl či význam a jak je vhodný i pro dnešního člověka. Pokusím se na to odpovědět v následujících kapitolách.

28 Srov. A.M.O.R.C., Rituál a jeho význam, 3 - 13

29 Tamtéž, 9

** Nedává nám zamyšlení v souvislosti s předchozími řádky zcela nový pohled na známou větu „Prkna, co znamenají svět“?

2.2. DEFINICE RITUÁLU

„Rituál – (z lat. ritualis = obřadný) – též ritus – označení výrazného individuálního nebo kolektivního způsobu chování, který je standardizován, tj. založen na vnucených nebo tradičních pravidlech, vystupuje jako posvátný obyčej.“³⁰

„Psychologickou funkcí náboženských rituálů, respektive kultů, je stimulace a gradace náboženského cítění, eventuálně navození náboženské exaltace. Tento proces je podporován hudbou, zpěvem, užíváním kuřidel, symbolů a dalších prostředků.“³¹

Rituály posilují „emotivní pouta“ mezi členy společnosti, „mohou z hlediska sociálního celku plnit významné integrační funkce“ a tím „snižují riziko anomie“.³²

Rituál „vzniká jako reakce... ..na situace rozhodování nebo strachu... ..funguje jako stabilizátor chování...“ a umožňuje „...překlenout oblasti nejistoty...“ a „...posiluje pocit ontologického

30 Velký sociologický slovník, 938

31 Tamtéž, 938

32 Durkheim In Velký sociologický slovník, 939

*bezpečí“.*³³

Tyto definice jsou půdou, z které budu vycházet a pokusím se na jejich základě definovat a vysvětlit onen pojem „ontologické bezpečí“, v kterém, jak se domnívám, leží odpověď na naši otázku po smyslu a nezaměnitelné funkci rituálu.

2.3. NĚKTERÉ TEORIE A TYPOLOGIE RITUÁLŮ

Při bližším zkoumání rituálů zjistíme jednu (pro někoho možná trochu frustrující) věc: neexistuje žádná sjednocující teorie rituálů, ani jeden obecně uznávaný pohled. Spíše by se dalo s trochou nadsázky říci, že kolik badatelů a autorů zkoumalo fenomén rituálu, tolik vzniklo i různých škol a klasifikací. Předchozí věta je samozřejmě přehnaná, avšak záměrně, aby lépe ilustrovala pestrou nabídku pohledů a názorů na toto téma. Rituál zasahuje do existence člověka v takové míře, že ho může zkoumat stejně tak dobře filozof, biolog, antropolog, historik, religionista, psycholog nebo sociolog či sociopolitik. Můžeme se setkat s teoriemi Freuda, Gennepa, Giddense, jisté paralely můžeme nalézt i v práci Maxe Webbera, dále Turnera, Eliadeho, Campbella, Fromma, Lévi – Strausse³⁴ a mnoha dalších. Každý z těchto myslitelů či badatelů uchopil téma po svém způsobu a zkoumal ho v odbornosti jeho vlastní. To nám sice klade překážku v podobě nepřeborného množství různých pohledů, zároveň nám to ale pomáhá v nahlédnutí na problematiku rituálů z

³³ Velký sociologický slovník, 938 – 939

³⁴ Srov. KELLER, J., Nejistota a důvěra, 128 –157

několika stran. Pojdme tedy udělat z překážky výhodu a zkusme najít společné prvky, které tyto různé směry mohou mít. Naše otázka po tom, co to rituál je a jaký má pro člověka význam snad může být zodpovězena nalezením společných a shodných závěrů různých škol, i když někdy tyto školy nazývají stejnou věc jinými jmény. Znamý sociolog Jan Keller ve své knize Nejistota a důvěra³⁵ představuje tyto hlavní teorie rituálů:

1. koloběh smrti a znovuzrození
2. rituál jako přemostění životního zlomu
3. rituál jako připomínka původního (zlo)činu
4. rituál jako vakcinace původního násilí
5. rituál jako prostředek katarze
6. rituál jako zdroj biologického zvýhodnění

V následujícím textu tedy budu vycházet z Jana Kellera:

ad 1) První teorii jsme si již nepřímo představili v kapitole 1.2. Razil jí známý antropolog George Frazer. Jeho základní myšlenkou je podle Kellera toto: „*kruté a bizarní rituály zabíjení panovníků i jejich božských ekvivalentů jsou jen způsobem, jakým se naši předkové bránili hrůzné nejistotě, ve které ustavičně žili*“³⁶. I Campbell v podstatě souhlasí s Frazerem, když mluví (ačkoli v kontextu mytologie) o národech z džungle, kteří viděli ve smrti podmínku pro život.³⁷

35 Srov. KELLER, J., Nejistota a důvěra, 128 - 157

36 Tamtéž, 130

37 Srov. CAMPBELL, J., Mýty : Legendy dávných věků v našem denním životě, 1998

ad 2) Arnold van Gennep, významný francouzský antropolog, ve své knize *Přechodové rituály*³⁸, která byla přeložena do našeho jazyka až téměř po stech letech, zkoumá široké spektrum rituálů z rozličných krajů a kultur. Namítá, že doposud nebyly rituály žádnou ze škol badatelů klasifikovány a nejsou známy jak jejich mechanismy, tak i v mnoha případech jejich smysl. Ve svém díle předkládá zjištění, že u všech rituálů jde o přechod odněkud někam*, ať již se jedná o narození, svatbu, pohřeb, ale i třeba o situace, které mají celospolečenský charakter. Gennep definuje tři základní fáze. Rituál v sobě může obsahovat buď všechny, některé, nebo jen jednu fázi a to často v různém poměru. Toto schéma tří fází ale lze rozklíčovat v každém rituálu. Jedná se o fázi *preliminární* (tzv. odloučení), *prahové* či *liminární*** (pomezí) a fázi *postliminární*. V preliminární části obřadu dochází k odloučení od dosavadního řádu (od společnosti, sociálnímu statusu apod.), liminární část je jakousi zemí nikoho, posvátným časem, kdy vládne chaos, zjevují se nadpřirozené bytosti a člověk se vydává za hranice známého a konečně v postliminární části je jedinec či společnost znovu navrácena k řádu, ovšem hodnoty či identita bývají často pozměněny – člověk už není tím, kým býval před obřadem, je někým jiným. Nejzajímavější částí je bezesporu část prahová, kdy je člověk vyňat z řádu a vyslán do chaosu. Už neplatí stará pravidla, ale ještě neplatí pravidla nová – není tu nic, co bychom mohli označit za „jistotu“. Tato část úspěšně dovolí „provětrat“ staré struktury a připravit půdu pro nové, čerstvé, snad lepší.³⁹ Příkladem z naší historie může být například středověký Svátek bláznů, který se slavil na některých místech Evropy, například v gotické Paříži. Býval to den, kdy bylo všechno naruby, kostely a katedrály se měnily v místa her a velmi

38 Srov. GENNEP, A., *Přechodové rituály*

* Proto mluvíme-li o rituálech v Gennepově pojetí, mluvíme o tzv. „přechodových rituálech“.

** Přesto, že se častěji v literatuře užívá termínu „liminální“, budu dále ctít výraz „liminární“ používaný tím, kdo jej jako první definoval, tj. A. Van Gennepem

39 Srov. GENNEP, A., *Přechodové rituály*

rozpustilé zábavy - a ti, kdo měli moc, ji na tento den ztráceli, neboť ta byla na dobu jepičího života v rukách obyčejného lidu. Alespoň to tak píše Fulcanelli v díle Tajemství katedrál.⁴⁰ Gennep, stejně jako Frazer, si byli vědomi důležitosti rituálů jakožto mechanismů podporujících fungování společenského řádu, či pomáhajících převést jedince přes těžká období k další fázi života a tím zachovat jeho integritu. Zatímco pro Frazera jsou rituály jakýmsi obrazem velkých cyklů Univerza a přírody, Gennep vidí v obřadech spíše podmíněnost potřebám člověka a společnosti během fází života.⁴¹

ad 3) Jedním z autorů, kteří přispěli k všeobecné debatě o rituálech, je zakladatel psychoanalýzy – Sigmund Freud. Ve svém zkoumání tabu a totemismu u australských Aboriginců nachází analogie mezi nutkavým chováním neurotika a příslušníka tradiční kmenové společnosti. Stejně jako obsedantní rituály neurotika, i tabu je podle Freuda nástrojem k potlačení pudových nutkání. Za totem bývá označováno zvíře či rostlina, jež svazuje určitou skupinu lidí do příbuzenského svazku. U Aboriginců totiž není příbuznost pokrevní, nýbrž totemová. Tabu – neboli něco nepřípustného a zakázaného je uměle vytvořeným mechanismem, zavazující všechny členy jednoho totemu k dodržování zákazu tabuizované činnosti – nejčastěji incestu či požívání totemového představitele. Freud nám vysvětluje vztah mezi tabu a totemem: Totemismus podle něj vznikl tak, že „na počátku byl čin“⁴². Konkrétněji řečeno vražda, kdy synové zabili svého otce z důvodu oidipovského komplexu: otec měl moc a ženy, synové za to otce nenáviděli a aby získali to, co on, zabili ho a snědli. Nenávist ovšem vystřídal pocit viny a

40 Srov. FULCANELLI, Tajemství katedrál

41 Srov. KELLER, J., Nejistota a důvěra, 132

42 FREUD, S., Totem a tabu, 107

láska k otci, a proto ustanovili totem reprezentující otce a zároveň tabu, které zakazovalo podobný čin opakovat. Výjimkou byla ovšem tzv. totemická hostina – posvátný obřad, při kterém se posvátný totem zabil a pojedl a tím se připomněla památka a zároveň nemorálnost původního činu. Totemická hostina tak nejen oživuje pocit viny, ale pomáhá i k udržení morálnosti díky odvěkému trestu, kterým je ona exogamie.⁴³ Tento závěr je již velmi blízko známému Freudovu stanovisku, že „*neuróza je projev individuální religiozity a náboženství je projev univerzální neurózy*“⁴⁴. Feud nám říká ve své analýze vzniku a povahy lidské kultury a náboženství, že stejně, jako v rituálním chování přednáboženských kmenových společností, tak i v náboženství můžeme spatřovat ty stejné elementy a mechanismy. Touha po uspokojení tabuizovaných pudů a tužeb, pocit viny a nejistota, oběť a konečné očištění, získání důvěry a usmíření.⁴⁵

ad 4) V tomto bodě budeme vycházet z toho, co Keller říká o díle francouzského historika a literárního vědce René Girarda⁴⁶. Girard se zajímá v souvislosti s rituály o jejich krutou tvář – obětování, píše Keller. Jak dále uvádí, Girarda s Freudem spojuje myšlenka původního činu násilí. Všechny obětní rituály jsou připomínkou tohoto původního aktu, na jehož základě byla postavena lidská společnost. Na rozdíl od Feuda však nešlo o zabití otce, nýbrž o nevinnou oběť, neboť nevinnost byla nutná k tomu, aby se zamezilo případné mstě. Jedinec byl před obětováním znečištěn, aby byl v kontaktu jak s dobrem, tak se zlem. Obětováním se stal tím nejčistším, protože vykoupil ostatní, a tak byl po své smrti uctíván. Jak Keller píše, podle Girarda tedy obětování sloužilo

43 Srov. FREUD, S., Totem a tabu, 107

44 FREUD In KELLER, J., Nejistota a důvěra, 134

45 Srov. KELLER, J., Nejistota a důvěra, 133 - 136

46 Srov. tamtéž, 133 - 136

k dávkování násilí, které společnost vyžaduje, neboť je přirozeně agresivní, a tak bylo de facto „brzdou násilí“⁴⁷. Keller tuto část uzavírá prohlášením:

„René Girard tedy klade rituály do služeb boje proti trvale přítomné latentní hrozbě vše zničujícího násilí. Ničím nebrzděná agresivita a násilí je u něj synonymem pro stav krajní nejistoty, ve kterém byly archaické pospolitosti nuceny žít. Právě rituály staví proti tomuto vyčerpávajícímu chaosu pevný řád. Oběť, která je jejich součástí, je jakýmsi výkupným za ustavení řádu. Na rozdíl od pomsty nešíří nejistotu, ale pocit bezpečí. Jen za cenu tak vysokého výkupného bylo možno transformovat prudce nakažlivé násilí v pozitivní kulturní hodnoty.“⁴⁸

V dnešní době můžeme rovněž vidět situace, kdy rituál pomáhá uspokojit nebezpečné potřeby vybití agresivity. Jedním příkladem za všechny může být boxerské utkání. Ukojí se jím potřeba porvat se, vidět krev. Zároveň má takový rituál i pravidla, díky kterým se násilí bezpečně „dávkuje“.⁴⁹ „Oběťmi“ jsou v tomto případě zápasníci, kteří jsou „vyvoleni“ a postaveni na „posvátnou půdu“ (do ringu), aby proti sobě bojovali. Jen jeden se stane šampiónem, pro ten okamžik vítězství téměř bohem, zatímco druhý bude nelítostným publikem zapomenut a takřka ponechán napospas supům a jejich hladovým zobákům. Říčan označuje boxerské utkání za „ritualizovanou rvačku“⁵⁰

ad 5) Navzdory slovu „katarze“, jež je obsaženo v názvu této teorie

47 KELLER, J., Nejistota a důvěra, 136

48 Tamtéž, 138

49 Srov. ŘÍČAN, P., Cesta životem, 30

50 Tamtéž, 30

rituálu, se spíše přikláním ke Kellerovu upřesnění „*rituálů pro udržování sociální koheze*“⁵¹. Keller se zmiňuje o Turnerovi, jakožto představiteli této školy. Turner si do svého díla adoptoval myšlenky Gennepa o třech základních fázích (preliminární, liminární a postliminární), což ostatně přiznává ve své knize *Průběh rituálu*⁵², a dále rozvíjí zejména liminární část přechodových obřadů, kterou dále obohacuje o sociologický pohled. Normálním stavem každé společnosti je řád, hierarchie a větší či menší rigidita jejich uspořádání. Pojmem *communitas*, kterým rozšiřuje přechodovou část, míní zvláštní stav skupiny lidí ve společnosti, kdy jsou jednotliví členové této skupiny ve vzájemném posvátném svazku. To, co tyto jedince spojuje a pomáhá jim posilovat vzájemné vztahy mezi svými členy, je právě ona liminalita ve které se nacházejí a důsledky, které z toho plynou – tedy ztráta sociálního statutu či hierarchického postavení. Absence těchto hranic dovoluje členům *communitas* prožít vzájemnou „nahotu“ a rovnost jednoho k druhému. Tento fakt se podle Turnera rovná „*rozpoznání nezbytného a druhového lidského svazku, bez něhož nemůže žádná společnost existovat*“⁵³. Turner dává příklad: princ Phillip vyslal svého syna, následníka britského trůnu, do australské buše, aby „*poznal obyčejný život*“⁵⁴. Turner staví *communitas* do protikladu ke společnosti co do jejich projevů a charakteristik avšak s důrazem na to, že existence *communitas* je důležitá pro zdraví společnosti:

"Communitas proudí dovnitř skulinami struktury prostřednictvím liminality (...). Liminalita, pomezí a strukturální podřízenost jsou podmínkami, v nichž často vznikají mýty, symboly, rituály, filosofické systémy a umělecká díla. Existuje zde dialektika, protože

51 KELLER, J., Nejistota a důvěra, 138

52 Srov. TURNER, V., *Průběh rituálu*, 95

53 Tamtéž, 98

54 TURNER, V., *Průběh rituálu*, 98

*bezprostřednost communitas ustupuje před zprostředkovaností struktury. V rites de passage jsou lidé uvolněni ze struktury do communitas, aby se zpět do struktury vrátili obrození zážitkem communitas. Je jisté, že žádná společnost nemůže bez této dialektiky řádně fungovat. Přílišné zdůrazňování struktury může snadno vést k patologickým projevům communitas mimo „zákon“ nebo proti „zákonu“.*⁵⁵

Můžeme tedy shrnout: Během normálního stavu společnosti v ní panuje pocit jistoty, avšak k tomu, aby byla vnitřně silná a přežila, je nutné se čas od času vzdát zaběhnutého řádu, opustit jistotu a připomenout si, že všichni od nejdříve po nejnižší postaveného jedince jsou především lidmi, a jako lidi tvoří jedno společenství. Je zde snadné opět cítit onen závan čehosi přesahujícího, posvátného či nad-individuálního a zároveň spojujícího.

ad 6) Keller v souvislosti s rituálem jakožto zdrojem biologického zvýhodnění píše, že:

*„...klade důraz na kontinuitu vývoje člověka v kontextu evoluce primátů a ještě obecněji savců. Nepopírá specifčnost kulturních fenoménů, snaží se je však vyložit na pozadí mechanismů, které určují jednání člověka jakožto biologického tvora.“*⁵⁶

Autor se ptá, jak člověka biologicky zvýhodnily rituály oproti příbuzným druhům a dochází k závěru, že sloužily jako nástroj k odstraňování nejistoty jednak tím, že domněle zasahovaly do přírody a nadpřirozených věcí

⁵⁵ TURNER In KOLESOVÁ, L., Kultura a rituál: Teorie a praxe rituálu v mezikulturní perspektivě, 39

⁵⁶ KELLER, J., Nejistota a důvěra, 141

(šamani či kněží požívaly značné úcty, neboť sloužili jakožto spojka mezi světem profánním a posvátným), informovaly o moci, síle a majetku kmenů či rodin a zjednodušovaly skutečnost (např. v iniciačních rituálech pomohly jedinci dospět)⁵⁷.

Ve výčtu teorií rituálů, které jsme si představili, můžeme najít některé společné prvky. Jedním z nejvýznamnějších je fakt, že rituály jsou přítomné všude tam, kde se v životě člověka či společnosti buď očekává příchod nějaké změny, změna probíhá, či již proběhla. Změnou dochází k narušení řádu, a tím i k narušení bezpečí a jistoty. K narušení řádu může dojít díky ontologické nejistotě (riziko sežrání silnějším predátorem, či bude-li úroda), společenské krizi (smrt panovníka, válka, porušení tabu, pocit viny za čin spáchaný v minulosti), díky změně sociálního statusu či přechodu z jednoho stavu do jiného (dospívání, inaugurace, svatba, těhotenství, smrt). Rituál pomáhá si změnu uvědomit a vyrovnat se s jejími důsledky, překonat nejistotu a strach, které změna vyvolává a znovunastolit řád a pocit bezpečí a důvěry. Rituál je alfou a omegou každé společnosti, neboť díky pravidelnému provádění rituálů udržuje své hodnoty a zdokonaluje svůj řád. Rituál je tvořen kulturou, která sama sebe v rituálu potvrzuje, a tak udržuje a proklamuje svojí identitu. Pokud se na lidské společenství budeme dívat jako na makrokosmos, pak pro mikrokosmos – lidského jedince – platí v přechodových rituálech to samé: stejně jako se vyvíjí lidská kultura a zraje k dalším fázím svého vývoje, i člověk sám se během životní pouti snaží o přechod k další fázi svého života, k naplnění svých životních funkcí. Rituály mu slouží jako útočiště v divokých vodách života, dávají mu jistotu a sílu jít vpřed. Rituály spojují a upevňují,

57 Srov. KELLER, J., Nejistota a důvěra, 141 - 143

očisťujú a chrání. Jestliže je životaschopnosť kultur priamo úmerná presencii mýtů v nich, potom tato rovnice platí neméně tak u rituálů.

2.4. PŘECHODOVÉ RITUÁLY DOSPĚLOSTI V NAŠÍ SOUČASNÉ KULTUŘE

Během vývoje od dětství k dospělosti je každý jedinec konfrontován s životními mezníky, kterým musí (nebo by měl) čelit. První láska, první menstruace, sex, proces tělesných změn, první výdělek, vydání občanského průkazu, plnoletost, maturita, přebrání zodpovědnosti za svůj život aj. Na většinu z nich je však jedinec sám – je to jeho vlastní, soukromý boj. V dnešní západní společnosti existuje demokracie a kapitalismus, což nám přináší relativně velkou individuální svobodu, ale: „*Pocit nesvobody vyvstává teprve tehdy, když zapochybujeme a chceme jít vlastní cestou*“, říká Erazim Kohák⁵⁸. Podobně se vyjadřuje i Erich Fromm, jenž zastává myšlenku, že „*aspektem moderní svobody je izolovanost a bezmocnost, jež individuu svoboda přinesla*“⁵⁹ a vidí ve svobodě jedince v moderní společnosti psychologicko sociální problém⁶⁰. Ve smyslu těchto slov právě svoboda někdy paradoxně zapříčiňuje, že se cítíme ztraceni a omezení tou samou svobodou, neboť k čemu nás dnešní společnost nutí, když ne k tomu, jít vlastní, individuální cestou? Pokud má Benedictus de Spinoza pravdu ve výroku „*Svoboda je*

58 KOHÁK, E., Svoboda, svědomí, soužití: Kapitoly z mezilidské etiky, 18

59 FROMM, E., Strach ze svobody, 47

60 Tamtéž, 13 – 22

poznaná nutnost“, pak spolu s výše uvedeným platí, že příliš svobody někdy škodí. Společnost nám sice dává svobodu, ale už nám neříká, jak s ní máme v určitých životních situacích (dospívání, vyrovnání se smrtí blízké osoby...) naložit. Starej se, občane. To se pojí i s dalším důsledkem fungování naší kultury: „*Jednotlivec již není členem společnosti, ale stává se účelem svého vlastního bytí*“⁶¹. Není to přímo vražedné systémové nastavení pro adolescenta, jež hledá svoji identitu a místo ve světě či společnosti, v které žije? V mnoha tradičních kulturách byly různé životní mezníky (a zvláště dosažení dospělosti) radikálně odděleny obřady, na které se dotyčný náležitě připravoval a dychtivě je očekával. Tyto rituály měly různý význam a sloužily k různým účelům, jedno však měly společné: nenahraditelný význam v biodromálním vývoji jedince⁶². V naší současné kultuře je ale tato její součást oslabená a velmi zředěná: Řičan k tomu dodává: „*Dávají (rituály tradičních kultur – pozn. autora) životní cestě pevný řád, jsou stvrzením významu každého individua – psychologicky mnohem působivěji než např. naše předání občanského průkazu v 15 letech, předání výučního listu apod.*“⁶³ Přílišná racionalita a užitkářství moderní* společnosti mělo za následek zevšednění světa a života jako takového. Tato hodnotová změna přinesla odstranění pubických obřadů z veřejného života, ponechávajíc je křesťanství v podobě bířmování či

61 CAMPBELL, J., *Mýty : Legendy dávných věků v našem denním životě*, 33

62 Srov. ŘÍČAN, P., *Cesta životem*, 242

63 Tamtéž, 244

* Ačkoli bychom mohli diskutovat o tom, zda nazývat společnost cca posledních šedesáti let moderní či postmoderní, využiji argumentu Zykmunda Baumana, který tvrdí, že úvahy o tom, jestli je dnešní doba ještě moderní nebo už postmoderní jsou bezpředmětné a nelze je jen tak ohraničit „od roku - do roku“. Jde spíše o individuální chápání modernity a postmodernity podle toho, jak se kdo na problém dívá a jak definuje modernitu a postmodernitu. (Srov. BAUMAN, 2002, 7) Tyto úvahy přenechme jiným. Shodněme se, že termín "moderní" bude suplovat i ono "postmoderní" se vším, co k němu patří. Tím se zbavíme mnoha zbytečných problémů, neboť se domnívám, že ačkoli má spor o postmodernitu v akademických a intelektuálních kruzích jistě své opodstatněné místo, nuance mezi moderní a postmoderní společností jsou pro naše téma prakticky nepodstatné a zbytečně by tak zatížily fluentnost myšlenkového toku.

konfirmaci.⁶⁴ Nemyslím, že je třeba znovu zavést povinně obřizku, ale rituál, jenž má sloužit k ukončení jednoho období života a startu dalšího by měl být zážitkem, na který se nezapomíná. Jen tehdy bude skutečně fungovat, neboť bude dotyčnému stále připomínat, kým JE a kým už NENÍ. Tuto mou tezi podporuje i Říčan, který uzavírá:

„Takovéto „čistě civilní“ události (předání občanského průkazu apod. – pozn. autora) by patrně měly být spojeny s významným rituálem, tj. měly by být vážně branou slavností – strážlivá věcnost totiž zakrývá jejich skutečný význam... Adolescent hledá pak svoji identitu víceméně na vlastní pěst, což je nekonečně obtížnější.“⁶⁵

2.5. SYNTÉZA RITUÁLU, MLADÉHO ČLOVĚKA A FREETEKNA

Nyní víme, že rituály jsou přítomny i v naší době a kultuře, avšak v pozměněné formě. Během iniciačního rituálu Daramulun u Yuinů je novicům vyseknut sekáčkem zub, aby měli navždy připomínku na tento okamžik, je jim představeno náboženské dědictví, životní filozofie a hodnoty jejich kmenové společnosti, kterými jsou od té chvíle vázáni. Řada úkonů má přitom vysoce dramatický a posvátný charakter, což se hluboce odrazí v osobnostní transformaci noviců a zajistí, že rituál úspěšně splní svoji funkci.^{*66} Srovnáme – li tento rituál například s již zmíněným rituálem vydání občanského průkazu,

64 Srov. PŘÍHODA In ŘÍČAN, P., Cesta životem, 244

65 Tamtéž, 244

* Novicové si vzpomínku na zážitek rituálu ponosou až do smrti. Rituál díky tomu správně funguje, neboť tak podtrhuje zářez ve specifickém období životní cesty jedince.

66 Srov. ELIADE, M., Iniciace, rituály, tajné společnosti, mystická zrození, 27 - 30

jasně vidíme rozdíl mezi bohatostí, propracovaností, a transcendentálním přesahem u Yuinského rituálu a jakousi strohostí, plochou věcností a chudostí na zážitky a zkušenosti u „našeho“ rituálu. Keller jde v tomto dokonce ještě dál a tvrdí, že „moderní rituály nedokáží ...redukovat nejistotu, ...zvyšovat důvěru a posilovat integritu celé společnosti.“⁶⁷ Dokáží pouze posilovat existující mocenskou hierarchii a právě proto jsou také provozovány. Důvodem je podle něj technokratické myšlení moderní společnosti, jež je samo o sobě jakýmsi obětním rituálem, který je ochoten ve vidině větší prosperity obětovat přírodu i vnitřní přirozenost člověka.⁶⁸ Méně radikálně, avšak neméně dramaticky se na tento problém dívá Fromm ve své knížce Strach ze svobody:

„...vývoj intelektuálních schopností člověka daleko předstihl rozvoj jeho emocí. Lidský mozek žije ve dvacátém století, ale srdce většiny lidí ještě v době kamenné. Většina lidí ještě nesložila zkoušku zralosti z nezávislosti, rozumnosti a objektivnosti. Potřebují mýty a idoly, aby unesli skutečnost, že člověk je ve všem sám sebou, že kromě člověka samého neexistuje žádná autorita, která by dávala životu smysl...“⁶⁹

Pokud rodiče mnohých dětí a mladých lidí žijí náboženstvím materialismu, autoritářství a technokratického myšlení – neboť taková jsou hesla naší doby – jak mohou vychovat své děti k zodpovědnosti, lásce, nezávislosti a k víře v sami sebe? Myslím, že tuto otázku si kladli všichni, kdož ve dvacátém a jednadvacátém století usilovali o celospolečenskou změnu k lepšímu. Ať už to byli beatníci, pozdější hnutí hippies, rastafariáni, New Age, raveři či jiní. Všechna tato hnutí měla jedno společné: šlo jim o to žít jinak,

67 KELLER, J., Nejistota a důvěra, 157

68 Srov. tamtéž, 157

69 FROMM, E., Strach ze svobody, 10

lépe, a ať už byly jejich vnější poznávací znaky jakékoli, vždy byla jednou z jejich hlavních součástí hudba a drogy. Dalo by se i říci, že hudba přímo charakterizuje to které hnutí a podle charakteristiky hudby (mírná, energická, agresivní, o čem se zpívá) snad lze i do určité míry vyvodit celkové naladění a úmysly toho kterého hnutí. To samé snad lze tvrdit i o drogách. Jedním z takových hnutí je i freetekno.

3. FREETEKNO

V této kapitole definujeme pojem subkultura, představíme si subkulturu freetekno jako jednu z možných alternativ útočiště (zejména) mladých lidí, historii tohoto hnutí a jeho základní charakteristiky. Pokusíme se zodpovědět otázky, proč freetekno mnoho mladých lidí přitahuje, co může nabídnout a zejména jaká je spojitost mezi freeteknem a rituálem. Je známo, že drogy k freeteknu patří. Nebudu se zde zabývat tím, zda-li je to tak dobře, či nikoli. Je to zkrátka fakt, jenž se nedá ignorovat, a proto je kvůli lepšímu pochopení celé problematiky nutný i hlubší pohled do tohoto tématu. Není ovšem možné se zde zaobírat všemi drogami, které se na freeteknu vyskytují. Proto si je pouze krátce představíme a dále se budeme věnovat pouze jedné z nejrozšířenějších a mající dle mého názoru jeden z největších vlivů na celou tekno scénu: LSD.

3.1. DEFINICE SUBKULTURY / SUBKULTURY MLÁDEŽE

Subkultura je „soubor specifických norem, hodnot, vzorců chování a životní styl charakterizující určitou skupinu v rámci širšího společenství, příp. tzv. dominantní či hlavní kultury, jíž je tato skupina konstitutivní součástí“⁷⁰.

Subkultura mládeže se váže „...na její sklon k určitým hodnotovým

70 Velký sociologický slovník, 1248

preferencím, akceptování či zavrhování určitých norem, životní styl odrážející podmínky života. ...každá kultura obsahuje pravidla a normy chování pro jednotlivé věkové skupiny, zejména pro mládež. U většiny přírodních národů musí mladí lidé projít specifickým iniciačním obřadem... Subkultura mládeže je zde zřetelná a obecně akceptovaná.⁷¹ V naší dnešní západní společnosti však mají subkultury mládeže (beatnici, hippie, punk...) spíše rysy kontrakultury. Předěl mezi dospíváním a dospělostí je totiž plynulý a situace, u nás obvykle chápané jako předělové (sňatek, vstup do zaměstnání...), nejsou „chápany jako závazný důvod pro změnu chování“⁷².*

Ačkoli má freetekno znaky subkultury mládeže a může mít i určité znaky kontrakultury, samo se nazývá a je často nazýváno subkulturou a my o něm zde též z důvodu zjednodušení budeme mluvit pouze jako o subkultuře.

71 Velký sociologický slovník, 1248 – 1249

* Kontrakultura = subkultura, jejíž hodnoty a ideály kontrastují s hodnotami a přesvědčeními kultury, ze které vzešla. Jde tedy o protestní subkulturu. (viz. Velký sociologický slovník, 1248)

72 Velký sociologický slovník, 1249

3.2. POZNÁMKA Z PSYCHOLOGIE K DOSPÍVÁNÍ

Doc. PhDr. Otto Čačka vidí dospívání jako „*vrcholné stadium emancipace od rodičů*“⁷³, které vede jednak k citové stabilizaci, porozumění sebe sama a ujasnění si životních hodnot a priorit. Jedním z nejvýznamnějších činitelů podporujících dospívání jsou zkušenosti a prožitky získané díky mezilidským vztahům a též umění, které jim může ukázat bohatost sféry mezilidských styků a zároveň jim dává prostor, ve kterém se mohou manifestovat a realizovat. To zpětně přispívá k reflektování svých duševních stavů a jejich lepšímu porozumění a zpracování. Naopak nedostatek zálib, koníčků, neochota naslouchat svému vnitřnímu hlasu, poznávat a naplňovat své potřeby a touhy znamená fixaci vývoje či potencionální neurotizaci osobnosti. Čačka však uvádí ještě jiná rizika během fáze dospívání: těmi jsou kvality aktivit adolescentů, jenž mohou dále negativně ovlivnit nasměrování životní cesty a satisfakci jedince.⁷⁴ Patří sem „...*drogy, promiskuita aj. závislosti nabízející pouze iluzi „seberozvoje*““⁷⁵.

73 ČAČKA, O., Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace, 252

74 Srov. tamtéž, 250 - 278

75 Tamtéž, 278

3.3. DROGY

Na freetekno párty můžeme narazit na drogy všeho druhu. Od těch legálních, tabáku a alkoholu, přes stimulanty typu pervitin či extáze až po halucinogeny, kam patří např. cannabinoidy (marihuana, hašiš, apod.), lysohlávky, či LSD. Opiáty se na freeteknu téměř nevyskytují. Zvláštní kategorií je tzv. „rajský plyn“, neboli N₂O, jež se, pokud vůbec, užívá pouze nárazově jako jakýsi „bonus“ kvůli svým účinkům – ty by se daly přirovnat k Nitro palivu do automobilů: uživatel pocítí velmi intenzivní, leč velmi krátký účinek euforie, která během několika málo sekund odezní. Vzhledem k jeho poměrně vysoké toxicitě (kromě toho, že ničí ozónovou vrstvu, taktéž ve velkém ničí mozkové buňky), se však příliš nepoužívá. To samé platí o pervitinu, který je sice zneužívanější, avšak je ostatními účastníky velmi odsuzován a bývá zvykem, že jedinci pod jeho vlivem nejsou na párty vítáni. LSD je spjata se scénou freetekno ze dvou důvodů: jedním je jeho historická provázanost s počátky freetekna, druhým je jeho schopnost poskytnout uživatelům to, co na freeteknu hledají: totiž přesah do transcendentálna a hledání vlastních kořenů. O tom však později.

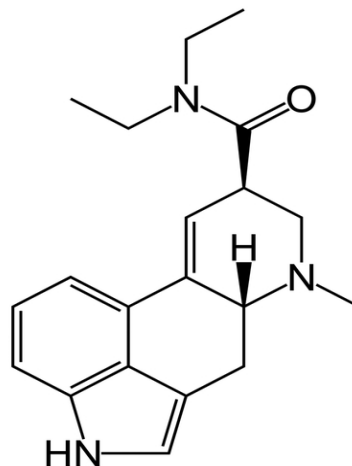
3.3.1. HISTORIE LSD A SPOLEČENSKÉ NALADĚNÍ JEHO DOBY

Diethylamid kyseliny lysergové, zkráceně LSD, byl poprvé syntetizován v roce 1938 Dr. Albertem Hoffmanem, zaměstnancem švýcarské farmaceutické firmy Sandoz, během výzkumu *obr.1*

derivátů námelu. Účinky na psychiku a vědomí člověka dvacátým pátým derivátem námelu, tedy LSD-25, byly zjištěny zcela náhodou až pět let po svém objevení. Dne 16. dubna 1943 Doktoru Hoffmanovi neopatrnou manipulací s čistým LSD ulpělo malé množství této látky na rukách a vsáкло se pokožkou do jeho krevního oběhu.

Hoffman se tehdy stal prvním člověkem, který prožil „trip“^{*} na LSD. Účinky LSD jsou podobné meskalinu

(vč. podobnosti chemického složení), avšak tato látka je 5 000 krát až 10 000 krát účinnější, než meskalin. Od zjištění psychoaktivních účinků bylo LSD podrobena řadě různých testů a výzkumů, a to jak na zvířatech, tak na lidech.⁷⁶ LSD však bylo stále pro mnoho lidí neznámým pojmem a společenská změna, kterou jeho zpopularizování zinicilizovalo, byla stále v nedohlednu. V roce 1954 vydal americký spisovatel Aldous Huxley převratnou publikaci Brány vnímání. V knize popisující svoji zkušenost pod vlivem meskalinu, píše:

Strukturální vzorec molekuly LSD - 25

* „trip“ (z angl. **trip** [trip] n (*journey*) cesta, jízda) je slangové označení pro zážitek změněného vědomí pod vlivem psychedelických drog.

76 Srov. HOFFMAN, A., LSD: My Problem Child

„Umožňuje (mezkalin – pozn. autora) nám vystoupit z vyjetých kolejí našeho běžného vnímání a uzříť na několik bezčasových hodin vnější i vnitřní svět zcela jinak, než se jeví zvířeti, posedlému touhou po přežití, nebo běžnému člověku, svázanému pojmy a slovy – tj. uvidět, jak se jeví přímo a nepodmíněně universálnímu vědomí. A toto je pro každého, zvláště pro intelektuála, zkušenost, kterou nelze ničím zaplatit.“⁷⁷

Toto dílo vyvolalo senzaci a podnítilo dosud nevídaný zájem o psychedelické* látky. Huxley se díky této zkušenosti začal zabývat psychedeliky „na plný úvazek“, a v tomto úsilí vytrval až do své smrti (měl rakovinu hrtanu) roku 1963 – zemřel stejného dne, kdy byl zavražděn prezident Kennedy. Během svého zbývajících času publikoval nespočet odborných článků a esejí, zúčastňoval se přednášek, a tak během několika málo let vstoupil ve všeobecnou známost u laické i odborné veřejnosti a začal být považován za evangelistu LSD (podobně jako později např. Dr. Timothy Leary). Psychedelické drogy zacílily směr jeho myšlení a staly se součástí jeho životního díla. Pacifista a humanista Huxley tak došel k závěru, že legální drogy jsou sice návykovější a mají vyšší toxicitu, avšak na rozdíl od těch ilegálních „...otupují a vedou ke konformitě“⁷⁸. Jednou z nejvýznamnějších Huxleyho životních filozofií byla myšlenka, že lidstvo je v zajetí toho, co samo stvořilo a je „...omezováno zákony, jež nejsou ani zdaleka zákony lidskými“⁷⁹. Člověk si na základě hlubokého porozumění, jež mu dají zážitky z psychedelických sezení, vybere svojí vlastní kulturu, odmítne „...tupost,

77 HUXLEY, A., Brány vnímání, 82

* Toto slovo, které záhy zlidovělo, poprvé použil právě Huxley v knize Brány vnímání. (viz ESCOHOTADO, A., Stručné dějiny drog, 109)

78 ESCOHOTADO, A., Stručné dějiny drog, 110

79 Tamtéž, 110

nestoudnost a zlo a s vděkem přijme všechny poklady nashromážděného vědění, racionality, milosrdenství a praktické moudrosti“⁸⁰. Pokud bude takových jedinců více, společně dokáží změnit a zreformovat společnost.⁸¹ Tyto názory katapultovaly LSD a podobné látky do středu akademických zájmů a společenského dění. Bohužel také začaly zajímat i představitele vlád a mocné lidi, pro které byla taková slova ohrožující. Nicméně v tehdejší době bylo LSD stále legální a bylo používáno psychiatry pro své vynikající léčebné účinky (koncem padesátých let jím bylo léčeno na 35 000 Američanů). Kromě laboratoří a terapeutických místností se LSD vyskytovalo také čím dál více mezi známými osobnosti (herec Gary Grant, manželka senátora Kennedyho – bratra zavražděného prezidenta aj.). Vše se zvrstlo souhrou několika okolností. První z nich byla způsobena příchodem a působením Dr. Timothy Learyho na scénu LSD. Tento známý psycholog, původně zaměstnaný na Harvardské univerzitě, v LSD objevil svoji „životní lásku“ a jal se LSD propagovat všude, kam přišel. Z Harvardu ho vyloučili kvůli pořádání mše v univerzitní kapli, při které se místo těla Kristova ve formě sušenky podávalo čisté LSD. Výsledky mše byly úžasné, ale nesetkaly se s pochopením vedení univerzity, jež Learyho a pár dalších profesorů zapojených do Harvardského výzkumu s LSD propustilo. Leary byl bojovník a v LSD našel svou novou víru, a tak odjíždí do USA, kde dál popularizuje tuto psychedelickou látku. Spolu s ním vznikají na různých místech USA skupiny lidí, kteří drogu začleňují do svých nově vzniklých církví po způsobu tradiční církve původních obyvatel Ameriky (jenž má Ústavou Spojených států zaručené legální užívání peyotlu). Začíná doba hnutí hippies a braní LSD se čím dál více stává vyjádřením politického názoru.⁸² V r. 1965 vyšlo prohlášení C. Oglesbyho – předsedy největší

80 ESCOHOTADO, A., *Stručné dějiny drog*, 110

81 Tamtéž, 110

82 Srov. tamtéž, 100 - 113

studentské organizace v zemi:

„Zkušenost s LSD označuje zlom v životě srovnatelný s přijetím radikálního politického stanoviska. Změnu chápeme jako nutnost k přežití, jako životní strategii.“⁸³

Spousta lidí chtělo společenskou změnu a válka ve Vietnamu tuto touhu ještě podpořila. K protestům proti válce se přidaly požadavky legalizace marihuany. Learymu, v té době již ikoně psychedelie, hrozí díky svému „donchuanskému“ přístupu, kilogramu marihuany nalezeném v jeho automobilu a dráždění konzervativních představitelů státu Texas drogovými a sexuálními články publikovanými v časopise Playboy doživotní žalář, a tak nečeká na rozsudek a prchá na střední východ, kde je posléze chycen, předán FBI a vsazen do vězení na tři roky. Někteří ho uznávají jako apoštola nového věku, jiní ho mají za blázna a narkomana. Je pravdou, že Leary je od té doby v akademických kruzích zdiskreditován a až na pár výjimek vědci vysmíván*. Nicméně člověk, jenž se snažil o převrat ve vědě a o oživení lidského ducha a pozdvižení úrovně sociálního vědomí, se pro spoustu lidí stal novou inspirací. Leary dále pokračuje v boji, který započal Huxley, avšak jeho cesta je až do jeho smrti „trnitá“. Vládní kruhy byly v té době díky Learyho excesům, několika skandálům s velkodistribucí LSD veřejnosti a tím, co pro ně LSD představovalo, již značně rozdrážděné, a tak v květnu 1966 byla kongresem vytvořena komise, jež měla za úkol změnit definici LSD a psylocibinu na „drogy bez lékařského a vědeckého využití“⁸⁴, což by prakticky zakazovalo používání LSD všem, tedy nejen veřejnosti, ale i toxikologům, lékařům, či

83 OGLESBY In ESCOHOTADO, A., Stručné dějiny drog, 113

* Learyho přínos psychologii je uznán Americkou psychologickou asociací až po padesáti letech.

84 Tamtéž, 115

chemikům.⁸⁵ Přibližně tuto chvíli můžeme označit za počátek prohibice a do dnešních dní se vlekoucí války proti drogám, jež nepřinesla kýžené vítězství nad drogami, ale naopak jejímž výsledkem bylo astronomické zvýšení počtu závislých, boom nelegálního obchodu se zbraněmi a drogami, celkové zchudnutí světové populace na úkor pár velmi mocných institucí či kruhů mocných lidí a hlavně významné omezení svobody všech obyvatel západních vyspělých zemí. Ale popořádku. Předseda komise, senátor R. Kennedy (bratr J.F. Kennedyho) tehdy pronesl:

„Jak je možné, že drogy ještě před půl rokem užitečné jsou nyní považovány za bezcenné? ... Myslím, že jsme se příliš zaměřili na to, že by LSD mohlo být nebezpečné a škodlivé zdraví, a úplně jsme zapomněli, že může být v naší společnosti velmi, velmi užitečné, je-li účelně užíváno.“⁸⁶

Ani tato slova a protesty odborníků neuchránily LSD od ilegality. Média se okamžitě této události chytla a začala vytvářet hysterii kolem LSD, která ještě více podpořila zavržení laickou veřejností. Psalo se o vrazích pod vlivem LSD a o protiústavních bohoslužbách, kde se uctívá bůh sexu. O skutečném důvodu zilegalizování LSD napsal O. Paz toto:

„Authority se k nim (lidem užívajícím LSD – pozn. autora) nechovají, jako kdyby chtěly vykořenit nějaký škodlivý zlovyk, ale jako by se chtěly zbavit opozice. Vyhvíjejí ideologické úsilí; trestají kacířství, nikoliv zločin.“⁸⁷

85 ESCOHOTADO, A., Stručné dějiny drog, 110 – 115

86 Tamtéž, 115

87 PAZ In ESCOHOTADO, A., Stručné dějiny drog, 116

V USA vznikly dva zneprátelené tábory: na jedné straně oficiální provládní propaganda s heslem „Strýček Sam tě potřebuje!“ a politika bez drog (tedy kromě tradičních legálních jako alkoholu a tabáku) a na straně druhé psychedelie, pacifismus a „...kritika měšťáckých a proletářských ideálů“⁸⁸. Mladí se hlásili k Baudelairově výzvě „*Je hodina opojení. Nechcete-li být trýzněnými otroky Času, opíjejte se; opíjejte se bez ustání! Vínem, poesíí nebo ctností, čím chcete.*“⁸⁹ a k „Rousseauově tezi o dobrém divochovi“⁹⁰. Cílem psychedelického hnutí bylo přetvořit autoritářskou poslušnou společnost na společenství spontánních, svobodných jedinců, kteří uznávají hodnotu jednotlivce. Záměr se bohužel nepodařilo naplnit, neboť brzy měla přijít ropná krize, což znamenalo konec blahobytu a tím i konec sladkému nicnedělání pro milióny mladých lidí. Dalším důvodem, jak jsme již uvedli výše, bylo zavedení prohibice a prohibice znamenala vyhlášení války autoritářského systému občanským právům a ideálům květinové revoluce. Jak A. Escotado krásně přirovnává, „výsledkem byla materiální porážka bojovníků za svobodu doprovázená morální porážkou jejich nepřátel“⁹¹. Následujícím roků (od sedmdesátých po současnost) již nedominuje LSD, na scéně se díky prohibici objevují stále nové drogy jako přirozená odpověď drogové revolty: lidé se totiž potřebují „sjíždět“, a proto když není dostupná jedna droga, nahradí ji jinou. Ignorováním tohoto základního faktu, který je zřejmě (a asi ještě dlouho bude) pro mnohé politiky nepochopitelný, způsobil následující neuvěřitelnou kaskádu následků:

1. obchod s drogami je díky prohibici zmonopolizován syndikátem mafie,

88 ESCOHOTADO, A., Stručné dějiny drog, 117

89 BAUDELAIRE, CH., Malé básně v próze,, s. 11

90 ESCOHOTADO, A., Stručné dějiny drog, 117

91 Tamtéž, 118

vládních kruhů a nadnárodních společností*, což fakticky znamená, že drogy tvoří vedle např. zbraňového trhu další silnou páku na ovládání světové politiky**

2. počet závislých se mnohatisícově znásobil oproti stavu před prohibicí a kvůli toxickým a nebezpečným přísadám přidávaným do drog kvůli lepší zpeněžitelnosti* na černém trhu umírá na požití drog až desetitisíci násobně více uživatelů, než dříve na ten samý objem dávky.
3. prohibice způsobila (díky trestním postihům Reaganovy a Bushovy vlády) pokles průměrného věku dealera, což fakticky znamenalo ZVÝŠENÍ počtu dětských kamelotů na čtyřnásobek až pětinašobek jejich původního počtu.⁹²

Je s podivem, že se dodnes uplatňuje tatáž logika: je objevena neznámá látka měnící vědomí → automaticky přichází její zákaz, aby se „ochránila“

* Aféra s bankou Nugand Hand: při vyšetřování vyšly najevo prokazatelné styky s CIA, FBI, a drogovými kartely. Ředitel taiwanské divize D. Holmgren zajišťoval provoz letecké linky zřízené CIA pro zásobování guerill ve Zlatém trojúhelníku. Nejvyšší šéf holdingu, adm. Yates, mj. šéf strategického plánování pro Pentagonu pro Asii a pacifik „osobně vedl jednání s cílem přesvědčit brunejského sultána, aby investoval v Nugand Hand. Výměnou mu nabízel v jeho zemi systém bez jakýchkoliv politických převratů s maximálním bezpečím pro zvláštní operace“ (ESCOHOTADO, A., *Stručné dějiny drog*, 143)

** Na počátku 90. let je odhalena „největší zpronevěra v dějinách“ u sedmé největší banky světa – BCCI. Mezi její akcionáře patří např. dubajský šejk či saúdská královská rodina. V USA tajně ovládá First American Bankshares. Mezi její klienty patří CIA, brunejský sultán, Saddám Hussein, Mossad, Daniel Ortega, Islámský džihád a téměř všechny tajné služby vyspělých států. Jejich patnáct set zaměstnanců tajně obchoduje s drogami, zbraněmi a valutami, což kryjí vraždami, špionáží a únosy. Přes BCCI se pravděpodobně dostával heroin z Afghánistánu a Pákistánu. Investiční fond BCCI Sakarchi Trading A. G. Byl obviněn z praní špinavých peněz. Tvořilo je přes deset miliard dolarů během dvou let. Případ byl spojen s mnoha významnými politiky, např. se švýcarskou ministryní spravedlnosti, býv. ministr obrany a osobní poradce několika prezidentů USA, býv. Frankovi ministři hospodářství a průmyslu, ale pravděpodobně mnoho dalších. (Srov. ESCOHOTADO, A., *Stručné dějiny drog*, 143 - 144)

* Strychnin, jed na krysy, skleněné střepey aj.

92 Srov. ESCOHOTADO, A., *Stručné dějiny drog*, 60 - 149

společnost. Vždyť v minulosti můžeme najít příklad, z kterého se lze poučit: V roce 1919 vešel v USA v platnost tzv. Volsteadův zákon, od kterého se očekávalo vymýcení alkoholismu. Následky prohibice alkoholu byly ale přesně opačné, než se doufalo: bylo zaznamenáno mnoho otrav alkoholem, neboť lidé pili vše, o čem se domnívali, že obsahuje alkohol. Také nebývale vzrostla zločinnost a vzniklo mnoho gangů pašujících alkohol. Nakonec se zákon po třech letech díky katastrofálnímu neúspěchu zrušil.⁹³

3.3.2. ZEVLOUN, TULÁK A HALUCINOGENNÍ DROGY

Pojďme se podívat na problém psychedelických drog a revoltujících mladých lidí z trochu odlišné perspektivy, která nám snad lépe objasní, proč je pro autority takový člověk ohrožující, proč ty samé autority upírají právo člověka pomocí drog svobodně měnit své vědomí a proč mají tito lidé – rebelové tolik společného s drogami pozměňující vědomí.

Zevloun je výrazem Z. Baumana pro typického anonymního představitele moderní (často městské) existence. Zevloun se zrodil z anonymity, z odcizení se sama sobě a druhým, z šedivosti města a uvolněného životního stylu, který mu dovoľoval žít život jako sběrateli dojmů. Původně pouze elitářský způsob života se stal dostupný všem a zmasověl, což s sebou přineslo i masové změny ve vzorcích chování. Obchody na promenádách, dříve dostupné pouze pro malou skupinu lidí, se proměňují v nákupní centra.

⁹³ Wikipedie [online]. 2011, 18.1.2011 [cit. 2011-03-20]. Prohibice. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Prohibice>>.

Zevloun do nich nechodí nakupovat základní materiální potřeby, chodí do nich hlavně uspokojovat své estetické potřeby – stává se sám součástí úžasné, ale velmi povrchní podívané, jenž tyto obchody nabízejí a je tedy přitahován atrakcí, kterou se zároveň sám stává. Zevloun podléhá krásné iluzi, kdy „*vnější tlak se jeví jako vnitřní puzení, závislost vypadá jako svoboda*“⁹⁴. Vrchol zevlounství se ovšem nenachází uvnitř nákupních center, nýbrž v soukromí domova a pohodlí gauče: před televizí. Zevloun objevuje nové světy pouhým stisknutím knoflíku na dálkovém ovladači. Není potřeba jeho interakce ani angažovanosti při vytváření napínavých dobrodružství – o vše se postará výrobní televizní štáb. Skutečnost náhle ztrácí na významu, neboť „*to, co se zrodilo jako reprezentace skutečnosti, se stalo jejím standardem a mírou*.“⁹⁵ Tento dokonalý a naleštěný virtuální obraz skutečnosti se stává světem Zevlouna, který pouze „*bere to, co se nejvíce leskne, ...co je na pohled příjemné*“⁹⁶. Zevloun je miláčkem autorit, neboť je pasivním příjemcem a konzumentem toho, co mu média přinesou. Je lehce ovlivnitelný a žije v dobrovolném sladkém nevolnictví, aniž si to uvědomuje.

Tulák stojí zcela jinde. Na rozdíl od Zevlouna, jenž je symbolem neměnného řádu a jistot, je Tulák nekontrolovatelný a tím pádem nebezpečný, protože přináší do řádu chaos, jenž ohrožuje systém v samotném základu. Toto je ale ve skutečnosti mýlka: tuláctví je totiž pro zdraví společnosti nutné, neboť „*usedlost, zdomácnělost, stejnoměrný životní rytmus, kontinuita cílů spolu s omezeností potřeb, jež jsou vlastní trvalým cílům, jsou z hlediska takového sociálního uspořádání zhoubné*.“⁹⁷ Tulák opovrhuje starým, zpuchřelým

94 BAUMAN, Z., Úvahy o postmodernitě, 44

95 Tamtéž, 45

96 Tamtéž, 46

97 Tamtéž, 47

řádem a přežitými hodnotami a velmi dobře si uvědomuje, že „*ten, kdo ovládá tvé oči, programuje tvoji mysl* (překl. aut.)“⁹⁸, jak tvrdí Leary v „instruktážním“ videu Jak zacházet se svým mozkem. Leary tuto myšlenku dále rozvíjí:

*„Slova a způsoby komunikace která používáš, určují realitu, v níž přebýváš. Většina z nás žije většinu svého života v realitě vytvořené jinými, imprintované do našich mozků výchovou, náboženstvím, politikou a autoritami. ...Změň slova a způsob komunikace. Pokud změníš médium, změníš sama sebe. Změníš tak svou společnost.“*⁹⁹

Není opojnějších slov pro Tuláka, který v sobě nosí nenaplněnou touhu po změně¹⁰⁰. Není snad snadnější cesty, jak změnit své vědomí – svou realitu, než pod dávkou halucinogenní drogy. Tedy – tvrzení o snadnosti musíme brát s rezervou, neboť jak jsme si ukázali v předchozí kapitole, užitím jakýchkoli ilegálních drog se vystavujeme rizikům ze strany účinků drogy či reakce autorit. Další (a nikoli vylučující první možnost, spíše podmiňující) možností je opustit řád a zaběhnutý systém. Bojkotovat ho a s dalšími podobně smýšlejícími jedinci vytvořit „kontrakulturu“ - tedy subkulturu, která bude mít odlišné ideály (i kdyby ideálem mělo být žádné ideály nemít) a hodnoty, pohled na člověka ve světě. Často se tyto dva způsoby spojují a kombinují.

V tradičních přírodních národech bylo mnoho zákazů a tabu. Avšak tyto tradiční společnosti jinak zakázané činnosti (včetně požívání drog) občas povolovaly, nejčastěji při rituálních obřadech. Každý, kdo složil zkoušku

98 LEARY, T., [online video] 1993, [cit. 2011-03-20]. How to Operate Your Brain. Dostupné z WWW: <<http://hipipoeg.wordpress.com/2009/05/06/how-to-operate-your-brain-tim-leary/>>., 0:19:33

99 Tamtéž, 0:11:28

100BAUMAN, Z., Úvahy o postmodernitě, 49

dospělosti, se mohl takového rituálu zúčastnit. Tímto způsobem se vypořádávaly s odvěkou lidskou touhou po dobrodružství, po poznání tajemného, se zaběhnutými stereotypními vzorci a s nudou. Naše „západní civilizace“ tyto ozdravné způsoby odpoutání se od každodenní reality odsoudila a nahradila hodnotami, které „...vyprázdnily pocity lidské blízkosti či lásky na pouhá slova“¹⁰¹. Nejsem pro masové zneužívání drog, ale ani pro vyhlášení totální války drogám. Bohužel, masové zneužívání drog je důsledkem právě oné války. Jsem pro zodpovědný přístup k drogové problematice, který spočívá v informování společnosti poctivě o jejích možných rizicích, ale i přínosech. Myslím, že dospělý člověk by měl mít i nezadatelné právo svobodně měnit své vědomí způsobem, který je mu nejmilejší. Jedině tak se totiž jedinci prokáže úcta a respekt k jeho schopnosti být zodpovědným sám za svůj život v plné míře. Tento můj názor je v souladu i s myšlenkou M. Gilmana, který říká:

„Výchova v otázce drog by měla být jako sexuální výchova. Ve většině případů je sexuální výchova koncipována tak, aby mladé lidi se sexem a sexuálním chováním seznamovala, NE aby je od sexu odrazovala. Sexuální výchova má za účel předcházet předčasným těhotenstvím a šíření nemocí přenosných prostřednictvím pohlavního styku. Má za účel snížit počet negativních následků.“¹⁰²

101DOUDA In SAUNDERS, N., Extáze & Techno scéna, 256

102GILMAN In SAUNDERS, N., Extáze & Techno scéna, 245

3.3.3. CO MŮŽE ČLOVĚKU PŘINĚST PSYCHEDELICKÝ ZÁŽITEK?

„Kdybychom pořádně vyčistili okna svého vnímání, vše by se jevilo takové, jaké to ve skutečnosti je – nekonečné.“ – William Blake

Stanislav Grof, významný psycholog světového jména, jež za svůj život osobně řídil více než 4 000 psychedelických sezení (používanými látkami byly LSD, psilocybin, meskalin apod.)¹⁰³, ve své knize *Kosmická hra* přichází s pojmem „holotropní“, jenž znamená „orientované směrem k celistvosti“¹⁰⁴. Tento výraz definuje určitou zvláštní skupinu mimořádných stavů vědomí, které „charakterizuje specifická proměna vědomí spojená se změnami vnímání ve všech smyslových oblastech, s intenzivními a často neobvyklými emocemi a s hlubokými změnami v procesu myšlení“¹⁰⁵. Jak Grof dále upřesňuje, tyto stavy jsou typické tím, že „proživatel“ zakouší prožívání obou realit – té běžné, i té neobvyčejné. Intelkt je přitom zachován, výrazně se však mění jeho fungování. Jedinec je schopen nahlédnout do hloubky své psýché a jasně si uvědomovat jinak skryté psychické dynamiky; dostává se mu ovšem i vhledu o věcech, které jsou vně jeho osoby – např. fungování vesmíru či pochopení některých filozofických či metafyzických otázek. Je třeba také dodat, že holotropní stavy vědomí nepřinášejí zážitky a zkušenosti jen na mentální úrovni, ale též na úrovni emocionální a fyzické. Tyto zážitky mohou přinášet „extatické vytržení“, ale i „pekelná muka“.¹⁰⁶

103Srov. GROF, S., *Kosmická hra*, 15

104Tamtéž, 12

105Tamtéž, 12

106Tamtéž, 13

Zajímavý pohled na fungování procesu psychedelického či holotropního stavu (mezi oba výrazy pokládám rovnítko) nám ukazuje Huxley. Vzpomeňme si na začátek této práce, kde byla vysvětlována problematika symbolického jazyka. Huxley, stejně tak jako Fromm, vychází z premisy omezenosti našeho běžného komunikačního nástroje – totiž řeči. Dle Huxleyho nelze sdělit naše zážitky či pocity tak, jak je cítíme – ve vši úplnosti. Jediné, co můžeme udělat, je pokusit se je pomocí symbolů – někdy s lepším, někdy horším úspěchem – druhému popsat. Tím více, čím více se odlišujeme od našeho posluchače a nebo je náš zážitek mimo běžnou zkušenost, tím hůře se nám bude dařit, neboť budeme hůře nacházet relevantní symboly. Autor tvrdí, že funkce lidského mozku, nervové soustavy a smyslů je „*eliminující*“. Všichni jsme schopni si kdykoli vzpomenout na vše, co se kdy stalo a vnímat vše v universu. Avšak protože je drtivá většina takových informací pro naše přežití naprosto neužitečná, nastupuje eliminující složka která odfiltruje vše nepotřebné a nechá nám jen velmi omezený pohled na realitu. Všichni lidé jsou v této Huxleyho teorii součástí „*vesmírného vědomí*“. Ovšem díky oné zredukované formě vědomí byli lidé nuceni ve své omezenosti vyvinout systém, jenž by jim tento omezený svět dovolil popsat. Každý z nás je tak zároveň uživatelem, ale i obětí „*lingvistické tradice, v níž se narodil*“¹⁰⁷. Jsme zvyklí popisovat „tento svět“, který považujeme za pravý či jediný, symbolickou řečí jež je pro tuto funkci uzpůsobená, tedy dostatečná. Dostatečná? Dle Huxleyho bychom se na svět „*...měli učit dívat také přímo a nejenom skrze polopropustnou clonu pojmů, které převrátí každou danou věc do familiární podoby, označí ji nějakou obecně použitelnou nálepkou nebo nicneřikajícím vysvětlením*“¹⁰⁸. Jsou mezi námi i tací, kteří toto dokáží. Mají eliminující funkci sniženou, a zvládají se na

107HUXLEY, A., Brány vnímání, 26

108Tamtéž, 84

věci dívat tak, jaké jsou a ne pouze na jejich nálepky. Buď mají tento dar přirozeně (J.S.Bach, W. Blake...), nebo si takový stav navodili pomocí meditace či drog.¹⁰⁹ Psychedelická droga pak může člověku pročistit „*brány vnímání*“ a umožnit mu objevit v běžných věcech nové významy a zažít transcendentní zkušenosti, vymykající se běžnému chápání.

Společné všem psychedelickým zážitkům je, že dovolí jedinci překročit „*ego, zapouzdřené v pokožce*“¹¹⁰. Dále je Grof rozlišuje na tři základní kategorie dle společných charakterových znaků. Do první oblasti zážitků spadají ty, při kterých jedinec překračuje své obvykle chápané Já a ztotožňuje se s ostatními objekty okolního světa. Objekty se mohou stát subjekty, ať už jsou organické či anorganické. Je tak možno identifikovat se s jinými lidmi, zvířaty, rostlinami, kameny či třeba galaxiemi. Do druhé oblasti patří zážitky, při nichž má jedinec vize z oblasti, která je nám známa z díla C.G.Junga: z říše kolektivního nevědomí. Jedinec může navštívit mytologické světy či promlouvat s archetypálními bytostmi. Grof, stejně jako Jung zde zmiňují zajímavou skutečnost: je možné se setkat s archetypem námi neznámým, avšak zcela běžným v tradici nějaké kultury, o níž nemáme ani potuchy, že existuje. To Grofa utvrzuje v přesvědčení, že zjevené světy či archetypální bytosti nejsou pouhým výmyslem magického myšlení té které kultury, nýbrž že skutečně existují v nějaké alternativní realitě, ke které nemáme za běžných podmínek přístup.* Konečně třetí oblast zážitků v holotropním stavu vědomí

109Srov. HUXLEY, A., *Brány vnímání*, 12 - 30

110WATTS In GROF, S., *Kosmická hra*, 20

* Příkladem budiž příhoda, jež se stala Grofovi při práci s jedním pacientem během psychedelického sezení. Uprostřed sezení dostal pacient nutkavou potřebu nakreslit na papír jakýsi geometrický obrazec, o němž tvrdil, že je to labyrint hlídaný strašlivou bohyní v podobě vepře. Pacient Grofovi tvrdil, že správně nakreslit tento labyrint znamená zvítězit nad bohyní a úspěšně dokončit sezení. Když se o tomto zážitku Grof zmínil J. Campbellovi,

dává nahlédnout k jakési nejvyšší metě: k nejvyššímu principu vesmíru, jež je „dál“, než mýtické světy či archetypální bytosti. Jde o zážitky přesahující racionalitu a běžné chápání; při pokusu o popis takového zážitku slova selhávají nejen z důvodu, že pro toto lidský jazyk jednoduše nemá slova, ale i proto, že jedinec zažívá pocity, jež jsou vzájemně paradoxní a proto je pro běžnou mysl nesmírně těžké pochopit takovou zkušenost z pouhého vyprávění (svědkové zakoušejí bytí a nebytí zároveň; Prázdnotu, která obsahuje vše co bylo je a bude, atd.). Snad by to výstižně popsal citát Lao-c':

*„Tao, které se dá popsat slovy,
není stálé Tao.*

*Jméno, které se dá jmenovat,
není věčné jméno.“¹¹¹*

Stejně, jako mohou holotropní stavy vědomí přinést pochopení, povznesení či extázi, mohou ale také způsobit pravý opak – paranoii, zmatení a stavy čiré hrůzy. Znat tento fakt je velmi důležité před započítím jakéhokoli psychedelického sezení. Sám jsem jednou zažil takový stav během intoxikace vyšší dávkou LSD – byl to katatonický stav s nezměrnou tíhou zodpovědnosti za svůj celý další osud v příštích vteřinách. Mohl jsem si vybrat mezi navrácením se do běžné – pro mne v tu chvíli naprosto šedivé a nudné – reality, nebo postoupení do jakési vyšší úrovně bytí, což by ode mne znamenalo jen jedině – pro tento svět okamžitě a definitivně zemřít. Nic tak strašného jsem v

proslulému mytologovi, vyšlo najevo, že to, co se ve skutečnosti pokoušel pacient nakreslit bylo posvátné bludiště strážené hrůzostrašnou bohyní v podobě svině – Ničivou bohyní matkou v tradici polynéského kmene Malekulanů. Malekulanové věřili, že úspěšně nakreslit plán tohoto bludiště znamená porazit bohyni a úspěšně dovést cestu záhrobím. Bylo vysoce nepravděpodobné že by pacient znal mytologii Malekulanů, neboť tato fakta byla známa jen několika málo zasvěceným akademikům na světě. (Srov. GROF, 1998, 24 - 25)

111LAO-C', Tao te t'ing, 11

životě nezažil a nepřeji takový zážitek nikomu, koho život na tomto světě alespoň trochu baví. Od této chvíle se pro mne stal zbytek tripu peklem a přál jsem si, aby skončil a vše bylo jako dřív. Aby se pokud možno předešlo takovýmto negativním zážitkům, které mohou mít i doživotní následky (např. v podobě schizofrenie), je nanejvýš důležité dodržovat několik zásad, jež se obecně označují pod pojmem „set a setting“.

„Set“ znamená mentální nastavení jedince, který má podstoupit psychedelickou zkušenost. Patří sem jeho nálada, charakter, očekávání od tripu, předchozí psychedelické zkušenosti. „Setting“ pak označuje prostředí, v němž se bude intoxikovaný nacházet (denní doba, druh osvětlení, zvuková kulisa, jídlo, pití, prostor atp.). Pravidlem je, že jedinec by měl být ve výborné psychické kondici, dobré náladě, uvolněn a připraven na psychedelickou zkušenost. Prostor by mělo být takové, v němž se bude jedinec cítit dobře a poskytne mu vše potřebné. Nedoporučují se stísněná a deprimující prostředí, jako např. Klíčový je pro hladký průběh sezení rovněž průvodce. Důležité je, aby k průvodci jedinec cítil pouto přátelství či bezmezná důvěry a od průvodce se očekává, že bude dotyčnému vždy nablízku a poskytne mu ochranu či útěchu, pokud to bude dotyčný potřebovat. V tradičních společnostech takovou úlohu plnil např. šaman, v naší době může takovou úlohu plnit nejlépe vyškolený psychoterapeut, případně i blízká osoba dotyčného.¹¹²

Holotropní stavy vědomí byly pro spirituální a rituální historii lidstva kruciální: *„Navození holotropních stavů bylo naprosto zásadní pro*

112Srov. MASTERS, R., Druhy psychedelické zkušenosti, 161 - 171; LEARY In Wikipedia [online]. 2011 [cit. 2011-03-28]. Set and Setting. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Set_and_setting>. ; WINKLER, P., Rituál, LSD a Freetekno, 37

šamanismus, obřady přechodu a jiné ceremonie domorodých kultur. Představovaly rovněž klíčový prvek starých mystérií smrti a znovuzrození, provozovaných v různých částech světa...¹¹³ A Huxley dodává:

„Člověk, jenž se vrací zpět bránou ve zdi, už nikdy nebude člověkem, který vyšel ven. Bude moudřejší, ale méně sebejistý, šťastnější, ale ne sebeuspokojený, pokorný v uznání své nevědomosti, ale přesto lépe vybaven pochopením vztahů, jež jsou mezi slovy a věcmi, pochopením toho, jak se po věky věků racionální rozum marně snaží o uchopení tajemství bytí.“¹¹⁴

3.4. HISTORIE Hnutí A HUDBY FREETEKNO

K úplným prapočátkům freetekna se musíme vrátit do padesátých let na Jamaiku. V tehdejších chudinských čtvrtích začaly vznikat „soundsystémy“ a první DJ's**, tenkrát nazývaní „selectors“. Soundsystém se skládal z reproduktorů, gramofonu, obslužné elektroniky a automobilu, jenž dával celému soundsystému mobilní ráz. Soundsystémy pak po kočovném způsobu objížděly Jamaiku a kamkoliv přijely, způsobily společenskou událost. Na tento způsob zábavy navázal na přel. 80. a 90. let v Anglii nový rodící se hudební směr, a vlastně i hnutí – rave. Rave se stal z neznámého hudebního stylu masovou záležitostí hlavně díky Extázi, nově objevené taneční droze, jež

113GROF, S., Kosmická hra, 14

114HUXLEY, A., Brány vnímání, 90

** DJ je zkratka anglického slovního spojení „disc jockey“, což zjednodušeně řečeno označuje člověka, který vybírá a pouští obecnstvu k tanci a poslechu reprodukovanou hudbu z gramofonových desek.

má, dnes bychom řekli, prosociální účinky. Lidé se ovšem nechtěli tlačit v malých, špatně větraných klaustrofobických klubech. Chtěli ven, do přírody, chtěli se svobodně bavit. Někdy v té době vzniká DIY kultura a párty přestává být pouhou zábavou, začíná připomínat čím dál více rituál. Scéna zažívá boom a expanduje. Tehdy už rave nebyl pouhým hudebním stylem – vyjadřoval i životní styl a světonázorové přesvědčení jedince.¹¹⁵ To se mělo ještě více projevit po schválení zákona „Criminal and Justice Act“ v r. 1994, jehož vzniku dala podnět legendární rave „open air“* akce v Castlemortonu v r. 1992 (počet zúčastněných se odhadoval mezi 25 000 až 40 000). Problém této a jiných podobných akcí byl v tom, že se party často konaly bez povolení a vědomí úřadů na nejrůznějších místech a bez licence pořadatelů (pokud vůbec nějakí pořadatelé byli), což prakticky znamenalo nulovou kontrolu stran úřadů. A to, jak jsme si již ukázali na příkladu historie LSD, je nejlepší způsob jak si úřady a autority zneprátnit.¹¹⁶ Po Castlemortonu (jehož organizátoři byli exemplárně potrestáni), stále se stupňující nevoli britských úřadů a konečně přijetím zákona Criminal and Justice Act, jenž de – fakto znemožnil další konání podobných parties na území Anglie, se scéna rozdělila. Část scény se zkomercializovala a vrátila zpět do klubů a část se stala undergroundem a vyhnanci ve vlastní zemi, jako například skupina lidí ze soundsystému Spiral Tribe. Spiral Tribe a ostatní soundsystémy, jež nechtějí skončit ani ve vězení, ale ani jako mainstream v hudebním průmyslu, udělají dvě věci. Za prvé začnou hrát „tvrdší“ hudbu než doposud, aby se odlišili od čím dál více komerčního ravu či housu**, a za druhé opouštějí Anglii a začínají hrát jinde v

115Srov. K009. Eskanoizze.com [online]. 2.10.2010 [cit. 2011-03-29]. Historie freescény.

Dostupné z WWW: <<http://eskanoizze.com/historie-freesceny-1-dil-vznik/>>.

* Obecně užívaný výraz pro párty pořádané pod širým nebem.

116Srov. SAUNDERS, N., Extáze & Techno scéna, 163

** Hudební taneční styl podobný ravu, jenž byl zejména v 90. letech jedním z komerčně nejúspěšnějších a nejrozšířenějších tanečních stylů v Evropě a USA.

Evropě, jako např. ve Francii, Belgii či České Republice. Právě v roce 1994 přijíždí do ČR Spiral Tribe a uspořádává u obce Hostomice vůbec první freetekno party u nás. Tento akt byl impulsem pro vznik mnoha domácích soundsystémů, DIY scény a vlastně celého hnutí freetekno u nás. Hostomice se pořádaly i následující rok a postupně se přetvořily ve festival, jenž je známý pod jménem Czechtek.¹¹⁷ Czechtek se pak konal pravidelně každým rokem za raketového zvyšování návštěvnosti, většinou pokaždé na jiném místě, až do roku 2006. Proč festival skončil ročníkem, jenž proběhl naprosto poklidně a nedošlo k žádným potyčkám mezi policisty a účastníky, ačkoli v roce 2005, kdy byl proveden historicky nejbrutálnější zásah policie, nevedl k jeho ukončení? Podle prohlášení uvedeného na oficiálních stránkách festivalu, vedly zástupce české freetekno komunity k ukončení festivalu jednou provždy tyto důvody:

- *postupná likvidace původních myšlenek freetekna*
- *parazitismus subjektů nesouvisejících se scénou včetně majoritní části samotných účastníků*
- *neschopnost a neochota respektovat základní principy chování ve sdíleném prostoru¹¹⁸*

Řečeno jinými slovy: organizace festivalu, jeho účastníci a tlak úřadů na legální postup při jeho organizaci byly zcela v rozporu s DIY zásadami. Czechtek, jako jeden ze symbolů freetekno subkultury a jejích ideálů již v českých společenských a legislativních podmínkách nešel udělat. I nadále se u

117Srov. K009. Eskanoizze.com [online]. 2.10.2010 [cit. 2011-03-29]. Historie freescény.

Dostupné z WWW: <<http://eskanoizze.com/historie-freesceny-1-dil-vznik/>>.

118Czechtek.freetekno.org [online]. ? [cit. 2011-03-29]. Czechtek - czech free festival.

Dostupné z WWW: <<http://www.czechtek.freetekno.org/>>

nás pořádají menší festivaly a freetekno párty na jednu noc, řada z nich ilegálně. Avšak větší akce typu Czechtek se přesunuly zejména dále na východ, do Bulharska či na Ukrajinu (avšak např. ve Francii je freetekno scéna stále velmi živá). Je však nutno říci, že ačkoli mělo freetekno u nás hlavní slovo mezi druhou polovinou devadesátých a první polovinu „nultých“ let po roce 2000, nevymizelo a naopak podpořilo, i když třeba nepřímo, rozmach jiných elektronických tanečních směrů. U nás například zažívá v současné době rozmach psytrance, jež má sice v některých ohledech odlišné charakteristiky od freetekna, avšak v některých oblastech jsou si ideály původního freetekna a psytrance podobné: rytmická, „tranzovní“ hudba, tanec, smýšlení DIY, zažívání jednoty s ostatními, podobně naladěnými lidmi, spojení s přírodou, atp.

3.5. HUDBA A TANEC VE FREETEKNU

Hudba a tanec jsou v tradičních kulturách neodmyslitelně spjaty. Tak například australští Aboriginci jen velmi zřídka pouze zpívají a netancují. Slovo *yaa* indiánského kmene Mixtéků znamená hru, tanec i hudbu a to samé platí u slova *ta* afrických Danů.¹¹⁹ Hudba či tanec není pro řadu tradičních společností pouhou estetickou záležitostí, nýbrž věcí intelektuálního a spirituálního významu, ale především je to další komunikační (a sebevyjadřovací) prostředek. Podobně jako se v mýtech uplatňuje symbolický jazyk, i hudba a tanec jsou symboly prostoupeny a mluví prostřednictvím hudebníka či tanečníků k ostatním zúčastněným a k sobě navzájem v mytologickém kontextu. Pro západního pozorovatele by hudba či tanec

¹¹⁹Srov. JUSTOŇ, Z., *Hudba přírodních národů*, 18

nějakého přírodního národa nebyly srozumitelné (stejně jako např. pro Masaje valčík), avšak pro příslušníka onoho národa by tanečníci a hudebníci dávali vystoupení význam a smysl, kterému by rozuměl.¹²⁰ V případě freetekno festivalů je to stejné: řada lidí, ale i médií vidí v produkci freetekna pouze „hluk“. Můžeme číst o „*hluku a obtěžování okolních obyvatel*“¹²¹ či o „*rámusu*“¹²², což je sice vzhledem k její hlasitosti pochopitelné, ale zároveň to dokazuje nepochopení významu produkované hudby pro „někoho zvenčí“. Pro účastníka freetekna nabývá hudba a pohybové vyjádření tancem zcela jiných hodnot, než pro náhodného kolemjdoucího, nebo, nedej bože, pro nešťastného domorodce, kterému „rámus“ cloumá okenními tabulkami.

Na freetekno parties můžeme slyšet různé styly elektronické taneční hudby, jako například drum 'n bass či jungle v breakbeatovém rytmu, klidný a meditativní ambient (charakteristický absencí rytmu), pravidelný hardcore, psytrance, techno a zejména onu tvrdší, undergroundovou verzi techna – tzv. freetekno (či zkráceně „tekno“). Tekno má rychlý, pravidelný rytmus; zpravidla nad 160 BPM*. Hudba je skládána pomocí samplerů, elektronických kláves či analogových nebo softwarových syntetizátorů a poté lisována do gramofonových desek, z kterých ji na parties pouštějí DJové. Zajímavé je, že neobsahuje téměř žádné vokály a jen minimum melodických linek či harmonií (akordů). Široce jsou v ní naopak zastoupeny různé druhy šumů, ruchů a dynamicky proměňovaných frekvencí tónů. Vše podkresluje neustále hrající

120JUSTOŇ, Z., *Hudba přírodních národů*, 21

121SMOLÍK, Petr. *CzechTek 2005 a policejní zásah – několik poznámek právníka*. České noviny : zpravodajský server ČTK [online]. 4.8.2005, X, [cit. 2011-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.ceskenoviny.cz/prilohy/paragrafy/index_view.php?id=141854>.

122Hlas lidu - lidové fórum [online]. 30.7.2005 [cit. 2011-04-03]. Czechtek 2005. Dostupné z WWW: <<http://forum.jinak.cz/viewtopic.php?t=63&postdays=0&postorder=asc&start=225&sid=06b6c5cda1bae6eac33ff141725916>>.

* BPM = počet úderů za minutu (z angl. „beats per minute“)

basový buben, případně doplňovaný vysokými frekvencemi (např. činely). Tekno se zásadně nehraje potichu: čím hlasitější je, tím lépe. DJ jednotlivé skladby (nazývané „tracky“) mixuje do sebe a tím je schopen vytvořit nepřerušovaný zdroj hudby, hrající v kuse mnoho hodin. Vše doplňují i různé vizuální efekty, jako např. promítané fraktálové obrazce, mandaly, aj. doplňované stroboskopy, lasery a barevnými reflektory. Tyto „vlastnosti“ tekno hudby, jež mohou připadat vnějšímu pozorovateli nikoli „ladné“, ale chaotické až rušivé, jsou samozřejmě zcela záměrné: posluchač je smyslově „masírován“, zcela se oddává rytmu a začíná tančit. Díky tanci, droze a hudbě, jež se v mnohém podobá hudbě hrané při rituálech v „primitivních“ společnostech, dosahuje tranzu, v kterém je schopen zůstat třeba i několik hodin. Obyčejná audiovizuální produkce se tak mění na rituální obřad, kdy DJ jako šaman z předindustriálních společností vede zasvěcovaného pomocí posvátného bubnu stezkou transcendentna a jedinec, podobně jako při kmenovém rituálu, zažívá stavy lásky a sounáležitosti s ostatními, tedy to, čeho se mu v majoritní společnosti tak zoufale nedostává.

Psychologie nám může nabídnout lepší porozumění v otázce, proč je takováto rytmická hudba a mohutná smyslová stimulace tolik oblíbená zejména u mladých lidí – adolescentů: *„Dospívajícím pomáhá k ventilaci tenze (abreakci) z nejrůznějších dlouhodobějších i aktuálních frustrací také intenzivní smyslová stimulace. Preferují proto hudbu s výrazným rytmem, bez složitějšího slovního doprovodu, stereotypnost pohybu, světelné efekty diskoték atp.“¹²³*

123ČAČKA, O., Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace, 253

3.6. DIY FENOMÉN A NOVODOBÍ NOMÁDI

Freetekno však není pouze o hudbě, je to také styl života a hnutí, mající svou filozofii. Ideály freetekno scény vycházejí především z myšlenkového směru DIY*, s čímž se může, ale také nemusí pojít prvek novodobého nomádství.

Hnutí DIY, neboli „udělej si sám“ se formovalo ve 20. století z popudu lidí, kteří byli nespokojeni svou bezmocností ve společenském systému a svojí odkázaností na úřady, profesionály či jednoduše na „vše oficiální“ (umění, móda atp.). Chtěli vystoupit ze zaběhnutého řádu a něčím novým svůj život obohatit. Hlavními myšlenkami hnutí jsou tyto premisy:

- Jedinec dokáže svými silami mnohem víc, než si myslel/a a nepotřebuje k tomu pomoc profesionálů
- Komunity či jedinci jsou soběstační při dosahování svých cílů alternativními cestami/ vlastními silami a nemusí být závislí na byrokratických postupech a společenských překážkách.

Do DIY se „vejde“ nepřehledné množství činností: od chataření, domácího kutilství, až po open – source software, alternativní hudební scénu, či moderní alternativní architekturu a urbanismus. Dalo by se říci, že každý, kdo si někdy alespoň zaštopoval ponožku, „udělal si sám“. Heslem DIY je „*mysli globálně, jednej lokálně*“¹²⁴.

* DIY (z angl. slov. spoj. „do it yourself“) znamená „udělej si sám“
124Wikipedia [online]. 2011 [cit. 2011-04-01]. Do it yourself. Dostupné z WWW:
<http://en.wikipedia.org/wiki/Do_it_yourself>.

Kočovnictví a nomádství představuje jeden z nejstarších druhů způsobu života. Od dob, kdy se lidé začali usazovat, můžeme registrovat neustále přetrvávající nevraživost mezi lidmi kočujícími a usedlými. Chatwin to chápe jako kulturní spor, jehož odraz je možné najít už ve starozákonním příběhu o zabití Ábela. Kain, jakožto usedlý zemědělec zničil svého bratra – pastevece.¹²⁵ Ve 20. století začalo být poprvé kočovnictví chápáno nejen jako ohrožující prvek společnosti, ale i jako určitá forma protestu proti společenskému uspořádání, když v šedesátých letech řada příznivců hnutí hippies začala kočovat z místa na místo a působila nemalé potíže lokálním autoritám, kteří se je všemožnými způsoby snažili zastavit. Bohužel ani dnes se situace o mnoho nezlepšila. Ve Velké Británii se na počátku devadesátých let právě z řad novodobých nomádů formovalo spousta soundsystemů, kteří se po schválení Criminal And Justice Act vydalo na cesty po Evropě a začaly tak šířit novou vlnu freetekna.

Bylo by ovšem chybou tvrdit, že tyto zásady platí paušálně pro všechny „členy“ freetekna. Freetekno je především o vzájemné toleranci a svobodě, proto nikomu neříká, co má dělat či jak by se měl/a chovat. Freetekno by se dalo asi výstižně charakterizovat slovem „prostor“. Prostor, jenž přijme každého a každému dovolí se v tomto prostoru realizovat. Pokud dotyčný svými činy vysloveně neohrožuje budoucnost prostoru či nezasahuje do svobod jiných, jež s ním prostor sdílejí, je vše v pořádku. Díky tomu je možné potkat mnoho na první pohled nesourodých skupin: např. novodobé kočovníky (jež opovrhují usedlým stylem života a vyznávají život bez společenských závazků

¹²⁵Srov. CHATWIN In Freetekno [online]. 31.8. 2004 [cit. 2011-04-01]. Psychedeličtí cikáni - kočovníci nového věku. Dostupné z WWW: <<http://www.freetekno.cz/?d=1&g=31&id=68>>.

a materiálního způsobu života), softwarové vývojáře (kteří jsou pravým opakem nomádů a přijeli si z města vyčistit hlavu), adolescenty z města (kteří nemají ve městě vyžití a nudí se) a dokonce třeba i seniory, jenž šli okolo a zajímá je, jak se dnes baví mladí. Tyto a další kategorie lidí se na festivalu potkávají, vyměňují si zážitky, vzájemně se prolínají a zažívají spolu onen krásný pocit lidské pospolitosti, kdy není problém říci druhému „bratře“ či „sestro“. Celý areál, kde se freetekno koná, se tak stává zvláštním místem setkání, posvátnou půdou či chrámem, kde se před obrovskými reproduktory soundsystému slouží jakási audiovizuální mše.

ZÁVĚR - FREETEKNO JAKO RITUÁL

Z toho, co jsme si řekli o rituálech tradičních společností a subkultuře freetekna můžeme vyvodit následující závěr: Člověk odedávna vyhledával změněné stavy vědomí, aby v nich nalézal otázku po tom, čím je a jaké má místo ve světě, aby se vypořádal s existenciální úzkostí a ontologickou nejistotou. Těchto zvláštních stavů vědomí dosahoval pomocí rituálů – tedy charakteristických standardizovaných způsobů chování, jež měly vždy posvátný význam a byly posilovány např. hudbou, tancem, drogami či symboly.

Obřady primitivů jsou vlastně jakýmsi archaickými psychoterapeutickými sezeními, během nichž se vyplaví obsahy nevědomí do vědomé složky psýché, kde jsou reflektovány, zpracovány a začleněny zpět v kohezní celek. Pokud bychom parafrázovali psychodynamickou psychologii, pak by vědomí reprezentovalo malý plovoucí ostrov řádu, který byl zrozen z oceánu chaosu (nevědomí), na němž vrací plave. Díky rituálu se mohou uklidnit bouřlivé vody nevědomí, lze upevnit základy ostrova vědomí a obohatit ho některým z množství pokladů, nacházející se v hlubinách. V dnešní společnosti, orientované na individualizaci jedince a zastávající víru v pouhé materialistické hodnoty a přísný racionalismus, se ona důležitá složka nás samých – nevědomí – posouvá zcela na okraj zájmu, což s sebou přináší řadu problémů: zejména ono vykořenění člověka z jeho samého a nahrazování skutečných duchovních potřeb falešnými modlami jako peníze, úspěch či touha po dokonalosti. Avšak člověk se nemůže zcela vzdát toho, čím je: pokud to zkouší, jeho duše trpí. Tento fakt shledávám jednou z hlavních příčin

současného masového rozšíření případů psychických poruch jako distress či různé druhy psychóz. V. Šolc nám říká, že „*myšlenka zatlačená do podvědomí se v maskované podobě člověku vrátí jako bumerang*“¹²⁶. Domnívám se, že to samé platí i o neuspokojených touhách a potřebách. Zvláště mladí lidé, kteří se v období přechodu do dospělosti ptají na své místo ve světě a to, kým jsou, hledají ty „své“ hodnoty, v majoritní společnosti nacházejí často pouze vlastní frustraci, neboť společnost jim v současné podobě může nabídnout jen velmi málo, a tak hledají jinde. Skvěle to vystihuje Erich Fromm, který říká: „...*vývoj intelektuálních schopností člověka daleko předstihl rozvoj jeho emocí. Lidský mozek žije ve dvacátém století, ale srdce většiny lidí ještě v době kamenné*“¹²⁷.

Freetekno se zrodilo z potřeb mladých lidí najít útočiště, které by jim poskytlo dostatek prostoru na hledání odpovědí na své otázky a svobodu na jejich nalezení a zrealizování. Freetekno má s tradičními rituály mnoho společných analogií, až na několik odlišností: Tou první je poněkud nepřátelsky vyhlížející kyberpunková forma freetekna, jež se od tradičních forem rituálů liší. Tato industriálně-kybernetická tvář tekna je jedním z jeho symbolů, jako by snad sami „teknaři“ říkali „Podívejte se, v jakém světě žijeme. Vezmeme si to a použijeme to k našim cílům. Nás nejde zastavit.“ (Ne nadarmo je jedním z hesel freetekna „*Můžete zastavit párty, ale budoucnost zastavit nemůžete*“¹²⁸) Uvědomme si, „odkud“ tito hledači jdou – totiž ze světa přetechnizovaného a individualistického směrem ke světu archetypů a jednoty, „dolů do králičí nory“. Druhou odlišností je pak ona absence zasvěceného průvodce, tak jak ho známe z tradičních společností v podobě šamana či kněze, jež cestu do

126 ŠOLC, V., Technokultura – návrat k rituálu, 13

127FROMM, E., Strach ze svobody, 10

128Czechtek.freetekno.org [online]. ? [cit. 2011-04-03]. Czechtek - czech free festival.

Dostupné z WWW: <<http://www.czechtek.freetekno.org/>>

nevědomí zná a zná také cestu zpět. Cestu tam ukáže jedinci DJ, tanec a drogy. Cestu zpět si ale bohužel musí každý najít sám – je na zodpovědnosti každého mít kolem sebe přátele, na které se může spolehnout a být informovaný o všech možných rizicích při aplikaci drogy, což ale společnost odsuzuje vyhlášením války drogám. Tím se dostáváme i k třetímu rozdílu: Společnost a média, se na příslušníky freetekna (kteří se vlastně pokoušejí stát znovu „lidmi“), dívají často jako na pouhé feťáky, povaleče a rozvraceče morálky. Svým přístupem tomuto velmi křehkému procesu hledání sebe sama neprospívají, ale naopak škodí a aniž by si to snad uvědomovali, škodí tím také sami sobě, neboť freetekno má ve výsledku velmi ozdravující a preventivní účinek na celou majoritní společnost, jako ostatně všechny „svátky bláznů“ a situací, kdy lze na chvíli překročit tabu a dělat vše možné i nemožné prostě proto, že chci a ne proto, že se to sluší a patří nebo musím. Účastník freetekno festivalu, který na párty pocítí lásku a sounáležitost s ostatními se tak zbavuje agresivity a frustrace a přichází zpět do společnosti očištěn a obohacen, cítíce se jako skutečná lidská bytost, aby dál pozitivně ovlivňoval své okolí. Toho lze docílit v současné době ale jen velmi těžko, neboť takový jedinec naráží na předsudky a aprioní nevraživost společnosti a jejích představitelů. Snad z důvodů nepochopení podstaty takového konání, možná ze strachu z neznámého a ze strachu pohlédnout do zrcadla sám na sebe, což se ve výsledku i negativně odráží v ještě větším vzájemném vzdalování se. Žijeme v jeden čas, na jednom místě. Ten čas je teď a místem je tato planeta, Česká republika. Potřebujeme zde jeden druhého a cestou není vyhlášení totální války. Cestou je porozumění, naslouchání a vzájemná komunikace.

Seznam literatury

PRIMÁRNÍ LITERATURA A ZDROJE

BAUMAN, Zygmund. *Úvahy o postmodernitě*. Praha : SLON, 2002. 165 s.

...

CAMPBELL, Joseph. *Mýty : Legendy dávných věků v našem denním životě*. Praha : Pragma, 1998. 293 s.

...

ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno : Doplněk, 2000. 378 s.

...

ELIADE, Mircea. *Iniciace, rituály, tajné společnosti, mystická zrození*. Brno : Computer Press, 2004. 213 s.

...

ESCOHOTADO, Antonio. *Stručné dějiny drog*. Praha : Volvox Globator, 2003, 173 s.

...

FROMM, Erich. *Mýtus, sen a rituál*. Praha : Aurora, 1999. 223 s.

...

GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 201 s.

...

GROF, Stanislav. *Kosmická hra*. Praha : Perla, 1998. 233 s.

...

HOFFMAN, Albert. *LSD: My Problem Child*. MAPS, 2005. 232 s.

...

HUXLEY, Aldous. *Brány vnímání*. Praha : DharmaGaia, 1996. 106 s.

...

KELLER, Jan. *Nejistota a důvěra*. Praha : SLON, 2009. 173 s.

...

Rituál a jeho význam. Praha : A.M.O.R.C. - Starý Mystický Řád Růže a Kříže, 1995. 14 s.

...

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Praha : Panorama, 1989. 435 s.

...

SAUNDERS, Nicholas. *Extáze & Techno scéna*. Brno : Jota, 1996. 314 s.

...

ŠOLC, Vladislav. Technokultura - návrat k rituálu. *Psychologie dnes*. 1999, 5.roč., č. 10, s. 12 – 13

...

TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno : Computer Press, 2004. 194 s.

...

Velký sociologický slovník. Praha : Karolinum, 1996, 1627 s.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA A ZDROJE

CAMPBELL, Joseph. *Proměny mýtu v čase*. Praha : Portál, 2000. 211 s.

...

Freetekno [online]. 31.8. 2004 [cit. 2011-04-01]. Psychedeličtí cikáni - kočovníci nového věku. Dostupné z WWW: <<http://www.freetekno.cz/>>

d=1&g=31&id=68>.

...

FROMM, Erich. *Strach ze svobody*. Praha : Naše vojsko, 1993. 160 s.

...

JUSTOŇ, Zdeněk. *Hudba přírodních národů*. Praha : Dauphin/MAŤA, 1996. 199 s.

...

K009. *Eskanoizze.com* [online]. 2.10.2010 [cit. 2011-03-29]. Historie freescény. Dostupné z WWW: <<http://eskanoizze.com/historie-freesceny-1-dil-vznik/>>.

...

KARTOUS, B. *Vzpouřa formou dávověkkého rituálu* [online]. 5. 8. 2005. [cit. 30. 11. 2005]. Dostupné z WWW: <<http://www.blisty.cz/2005/8/8/art24443.html>>

...

MASTERS, Robert. *Druhy psychedelické zkušenosti*. Praha : DharmaGaia, 2004. 401 s.

...

TRIGGS, Teal. Scissors and Glue : Punk Fanzines and the Creation of a DIY Aesthetic. *Oxford Journals : Journal of Design History* [online]. 2006, 19, 1, [cit. 2011-04-01]. Dostupný z WWW: <<http://jdh.oxfordjournals.org/content/19/1/69.abstract>>.

...

Wikipedia [online]. 2011 [cit. 2011-03-28]. Set and Setting. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Set_and_setting>.

...

Wikipedia [online]. 2011 [cit. 2011-04-01]. Do it yourself. Dostupné z WWW:

< http://en.wikipedia.org/wiki/Do_it_yourself>.

...

WINKLER, Petr. *Rituál, LSD a Freetekno : Proč se dělají tekno party a proč se na nich bere LSD*. Mladá Boleslav, 2006. 62 s. Bakalářská práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Katedra sociální práce

DOPLŇKOVÁ LITERATURA A ZDROJE

BAUDELAIRE, Charles. *Malé básně v próze*, Praha : Garamond, 1999, 111.s.

...

CoJeCo: Vaše encyklopedie [online]. 2000 [cit. 2011-04-24]. *Magické myšlení*. Dostupné z WWW: <http://www.cojeco.cz/index.php?id_desc=55671&s_lang=2&detail=1&title=magick%E9%20my%9Aen%ED>.

...

Czechtek.freetekno.org [online]. ? [cit. 2011-03-29]. Czechtek - czech free festival. Dostupné z WWW: <<http://www.czechtek.freetekno.org/>>

...

FREUD, Sigmund. *Totem a tabu*. Praha : Práh, 1991. 184 s.

...

FRONĚK, Josef. *Anglicko-český slovník*. Voznice : LEDA, 1996. 1204 s.

...

FULCANELLI. *Tajemství katedrál*. Praha : Trigon, 2008. 221 s.

...

GROF, Stanislav. *Lidské vědomí a tajemství smrti*. Praha : Argo, 2009. 373 s.

...

Hlas lidu - lidové fórum [online]. 30.7.2005 [cit. 2011-04-03]. Czechtek 2005. Dostupné z WWW: <<http://forum.jinak.cz/viewtopic.php?t=63&postdays=0&postorder=asc&start=225&sid=06b6c5cdaafbaebe6eac33ff141725916>>.

...

HORÁK, Bedřich. *Bible-cz* [online]. 2006 [cit. 2011-01-19]. Obětování Izáka. Dostupné z WWW: <http://www.bible-cz.org/bibl_lit/406b.html>.

...

KOHÁK, Erazim. *Svoboda, svědomí, soužití: Kapitoly z mezilidské etiky*. Praha : SLON, 2004. 216 s.

...

KOLESOVÁ, Lucie. *Kultura a rituál: Teorie a praxe rituálu v mezikulturní perspektivě*. České Budějovice, 2008. 70 s. Bakalářská práce. Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Katedra filozofie a religionistiky

...

LAO-C'. *Tao te t'ing*, Praha : Dokořán, 2005. 103 s.

...

LEARY, Timothy. [online video] 1993, [cit. 2011-03-20]. *How to Operate Your Brain*. Dostupné z WWW: <<http://hipipoeg.wordpress.com/2009/05/06/how-to-operate-your-brain-tim-leary/>>.

...

Rammses stránky [online]. 2008 [cit. 2011-01-12]. Mýtus o Eset a Osiridovi. Dostupné z WWW: <<http://raegypt.jex.cz/menu/staroveky-egypt/mytus-o-eset-a-osiridovi>>.

...

SHARMA, Robert. *Juliánova cesta* . Praha : Rybka publishers, 2004. 223 s.

...

SMOLÍK, Petr. CzechTek 2005 a policejní zásah – několik poznámek právníka. *České noviny : zpravodajský server ČTK* [online]. 4.8.2005, X, [cit. 2011-04-03]. Dostupný z WWW:

<http://www.ceskenoviny.cz/prilohy/paragrafy/index_view.php?id=141854>.

...

Wikipedie [online]. 2011, 18.1.2011 [cit. 2011-03-20]. Prohibice. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Prohibice>>.